

DEN INFANTILE SEKSUALITET I HISTORISK BELYSNING

Ole Andkjær Olsen og Simo Køppe

Hensigten med denne artikel er at opridsse den videnskabelige begrebsliggørelse af barnets seksualitet fra slutningen af 1800-tallet og frem til i dag. Psykoanalysen har spillet en hovedrolle i dette forløb, men den psykoanalytiske synsmåde er langt fra enerådende. Således behandles også forløberne inden for 1800-tallets seksualforskning samt tematiseringen inden for antropologien og den nyere sexologi. Spørgsmålet om eksistensen af en infantil seksualitet var kontroversielt fra begyndelsen og er det stadig, ikke mindst p.g.a. den stærke fokusering på incest og pædofili gennem de seneste årtier.

Udforskningen af seksualiteten omfatter et antal hovedtemaer, der i løbet af 1800-tallet blev kædet sammen til en formodet helhed og udbredt til at omfatte både normalitet og patologi. Normalbilledet af seksualiteten er, at den vækkes til live i puberteten og sigter mod forplantningen, hvorfor man kan se forelskelsen, pardannelsen og familien som funktioner af den. Tæt forbundet hermed er de biologiske, psykologiske og sociale køns karakterer. Oprindeligt forestillede man sig en ensidig kausalitet fra det biologiske til det psykologiske køn og fra det psykologiske til det samfundsmæssige køn, men opdagelsen af de moderretslige kulturer i midten af 1800-tallet og kvindebevægelsens eksplosive fremvækst i de følgende årtier skabte et mere nuanceret billede af kønnets psykologi og sociologi. Et tredje forskningsområde omfattede seksuallysten som motiverende kraft, idet det erkendtes, at den – via præventionen – kan løs-gøres fra forplantningen og leve sit eget liv, ligesom den i perversionens skikkelse kan fjerne sig endog meget langt fra det genitale samleje. Fra slutningen af 1800-tallet blev beskrivelse, klassifikation og forklaring af perversionerne udviklet til et selvstændigt speciale inden for neurologien og psykiatrien.

Ole Andkjær Olsen er mag. art. i litteraturvidenskab og dr.phil. på en afhandling om ødipuskomplekset; arbejder p.t. på at skrive dansk psykoanalyses historie med forskningsstøtte fra Carlsbergfondet.

Simo Køppe er mag. art. i psykologi og lektor i videnskabsteori ved Institut for Psykologi, Københavns Universitet. De to forfattere har sammen skrevet en række artikler og bøger om psykoanalyse.

Seksualforskningen nåede herfra endelig også frem til at inddrage barndommen. Skønt forplantningsfunktionen så åbenlyst er fraværende hos barnet, er de biologiske, psykologiske og sociale kønsforskelle allerede manifesterede, og hertil kommer evnen til at føle kropslig lyst af mere eller mindre tydelig seksuel art. Det seksualiserede barn skabte problemer for forældre, pædagoger og læger og fremkaldte strenge repressalier såvel som ubehagelige diagnoser. Først fra omkring 1890 nåede nogle forskere frem til, at barnets seksualitet måtte anses for noget normalt og behandles derefter. Freud var ikke den første, der tog dette skridt, men han drog mere vidtgående konsekvenser af sine iagttagelser end sine forgængere.

Læren om den infantile seksualitet regnes normalt for en af hjørneste-nene i den psykoanalytiske teori, og den var et af de kriterier, hvorpå Freud skelnede mellem sine modstandere og tilhængere. Adler og Jung forlod som bekendt psykoanalysen, fordi de ikke delte Freuds syn på det seksuelle. Det betyder imidlertid ikke, at teorien om den infantile seksualitet har spillet en hovedrolle i alle senere forgreninger af psykoanalysen. Nogle psykoanalytikere reviderede den, andre nøjedes med at nedprioritere eller negligere den, og atter andre tog et direkte opgør med den. Selv om psykoanalysen aldrig tog del i eller opmuntrede til empirisk udforskning af barneseksualiteten, var det et emne, mange fandt det bedst helt at lade hvile i fred. Der var dog også en graduering af modstanden, der var omvendt proportional med afstanden til kønsorganerne. Barnets suttelyst kunne således lettere tolereres end den anale lyst, og værst var selvsagt barnets åbenlyse interesse i egne og andres kønsorganer og eksplicitte hang til masturbation.

Hovedtendensen i psykoanalysens historie er, at den infantile seksualitet står stærkest i de kredse, hvor loyaliteten mod Freud har været i højsædet. Det gælder flertallet i den første generation af elever (Karl Abraham, Ernest Jones, Otto Fenichel, Anna Freud, Erik H. Erikson). De to sidstnævnte var desuden børneanalytikere, en gruppe, hvori seksualiteten, kropsligheden eller i hvert fald følelsesrelationerne nødvendigvis spiller en stor rolle, selv om de teoretiske konklusioner er meget varierende. Blandt de vigtigste bidragydere til teoriens videreførelse her er Melanie Klein, mens repræsentanterne for den britiske midtergruppe er mere forbeholdne. En tredje gruppe er de antropologisk og politisk interesserede analytikere, der kom i åben strid om arten af barnets seksualitet (Malinowski, Reich, Róheim, Erikson): den ene gruppe fokuserede på den infantile genitalitet som det eneste normale (Malinowski, Reich og herefter mange nutidige sexologer), mens den anden gruppe nærmere så barnets prægenitale seksualitet som et bidrag til revolutionen, en vejviser ud af genitalitetens diktatur (Róheim, Erikson og siden forfattere som Marcuse, Brown og Goux).

Set fra den modsatte synsvinkel er barneseksualiteten forsvundet ud af billedet hos de teoretikere, der direkte har gjort op med den psykoanaly-

tiske seksualteori eller som indirekte har fjernet sig fra den gennem forskydning af interessen fra det'et til jeget (fra driftsteorien til personlighedsteorien). Dette gælder jegpsykologien (og senere også selvpsykologien) i USA samt den uafhængige gruppe i England (Balint, Fairbairn, Winnicott). En anden tendens er, at barneseksualiteten fortrinsvis gøres til et spørgsmål om etableringen af kønsidentiteten og det kønsspecifikke objektvalg. En lidenskabelig interesse for dette tema implicerer i mange tilfælde, at barnets prægenitale erotik negligeres.

Gennem de seneste årtier har tematiseringen af incest og pædofili skabt en ophedet og ophidset diskussion om eksistensen af barnets seksualitet, hvor de pædofile har vanskeligt ved at forstå, at hvis barnet er udstyret med et seksuelt potentiale, hvorfor må dette så ikke komme til fri udfoldelse. Psykoanalysen betragter ganske rigtigt barnets erotiske binding til forældrene som et normalt fænomen, men den præcisere udarbejdelse af ødipusteorien viser også, at disse bindinger ikke både kan virkeliggøres i seksuelle forhold og beholde deres centrale rolle som medium for barnets socialisation.

Det er ikke muligt i denne artikel at komme rundt om alle disse emner, men vi vil forsøge at tegne et repræsentativt billede gennem punktnedslag i særligt karakteristiske forfatterskaber. Fremstillingen har været vanskeliggjort af, at infantil seksualitet påfaldende sjældent har været gjort til selvstændigt tema i litteraturen. Når temaet er fraværende, kan det både være udtryk for en underforstået accept og en underforstået teoretisk eksklusion.

1. Opdagelsen af barnets seksualitet

Barnets seksualitet har været kendt til de fleste tider, både gennem sine positive udtryk og gennem de repressalier, der er taget i anvendelse mod den (jvf. Ussel 1970), men det var først, efter at barndommen som sådan blev kategorialt adskilt fra voksentilværelsen, at det også blev relevant at udforme et selvstændigt begreb om barnets seksualitet. Med det borgerlige samfunds fremvækst blev barnets dannelse altafgørende. Der blev fokuseret på barnet som en lille privat kapital, der skulle plejes og passes, indtil den kunne sendes ud på markedet for at konkurrere. Hvor man tidligere havde ladet barnet tage del i de voksnes liv efter bedste evne, herunder i arbejde og fritidssysler og sikkert også i nogen grad seksualitet, blev intimsfæren skabt i 1800-tallet som et beskyttende rum omkring det sårbare barns dannelsesproces og forberedelsen af dets tilpasning til og indlemmelse i samfundet (Andkjær Olsen/Køppe 1981, Køppe 1983, Andkjær Olsen 1988).

Den viktorianske periodes seksualforskrækkelse havde et reelt grundlag i angsten for kønssygdomme, og den af eftertiden hårdt vurderede degenerationsteori var trods alt samfundsadækvat, for så vidt som den fo-

reskrev flid og askese i modsætning til den hengivelse til vellyst og laster, der ikke var forenelig med et moderne konkurrencesamfund. 1800-tallets seksualvidenskab havde sit udgangspunkt i seksualpatologien, dvs. de seksuelle afvigelser og de formodede skader, der herigennem kunne ske på kønnet, og den var derved både normativ og normaliserende. Ideen om »kønnet« som det inderste, mest hemmelige og mest sårbare i menneskets væsen nødvendiggjorde en øget protektion af barnet en øget kontrol med dets sundhed, dets udvikling og dets indlæring. Freuds såkaldte forførelsesteori anno 1895 bekræftede for så vidt kun en længe kendt tankefigur om kønnets skrøbelighed og sårbarhed, om end Freuds forståelse var mere moderne end degenerationsteorien med dens postulerede årsagsforhold mellem fædrenes synder og slægtens forfald.

Der var dog også en anden side af sagen, som påpeget af Michel Foucault (1976): den nyfigne interesse for alt, hvad der blot mindede om seksualitet på steder, hvor den ikke hørte hjemme, dvs. i barndommen, i perversioner eller blot uden for ægteskabet og uden sigte mod forplantningen, var i virkeligheden med til at sætte seksualiteten på dagsordenen i hidtil uhørt grad. Foucault har med formentlig nogen ret hævdet, at den åbenlyse fjendtlighed over for det seksuelle og den tilsyneladende seksualundertrykkelse i virkeligheden dækkede over en omfattende seksualisering af menneskekroppen og en efterfølgende kontrollering af de seksualiserede individer gennem formning af deres følelsesbindinger. De højspændte følelser mellem intimsfærens kvinder og børn, den stadige overvågning af børnene, de gentagne helbredsundersøgelser omfattende alle kroppens åbninger og de ophidsende og bevægende afstraffelsesceremonier var altsammen med til at indpode en veritabel »gnidningsseksualitet« i barnet, som opdragere, pædagoger og læger efterfølgende kunne forme, manipulere med og behandle efter deres specielle hensigter. Op-hidser man et barn seksuelt for dernæst at straffe det, har man skabt en sjælelig knude, der gør det lettere at manipulere med den pågældende som voksen.

Den videnskabelige indsamling af data om barneseksualiteten går tilbage til 1860erne, og litteraturen gennem de følgende årtier er ganske omfattende, om end den altid er centreret om de seksuelle ytringer som patologiske, forårsaget af neuropatisk degeneration kombineret med en dårlig opdragelse og/eller en svag karakter, der f.eks. kunne vise sig ved overdreven masturbation. Et typisk eksempel er Lindners artikel om sutning, der viser sammenhængen mellem den orale og den genitale seksualitet (se tegningen på forsiden af nummeret). Det skal bemærkes, at artiklen indgår i tidens restriktive seksualpædagogiske litteratur. Får man ikke standset barnets sutning i tide, kan det føre til det værste!

Franskmanden Alfred Binet interesserede sig tilsvarende for seksuelle barndomsoplevelser som forklaring på perversioner. Han forestillede sig, at seksuel ophidselse i en given situation varigt blev fastlåst til objekter (f.eks. damesko eller andre beklædningsgenstande), der kun mere eller

mindre tilfældigt spillede en rolle, men som siden gjorde dette objekt til fast bestanddel i den voksnes seksualitet, et fænomen han i 1888 gav navnet fetichisme. Hovedsynspunktet var, at et svækket nervesystem er mere modtageligt for overvældende indtryk og forestillinger, og at seksuelle overgreb eller tilsvarende stærkt affektbetonede seksuelle oplevelser før den egentlige kønsmodning kunne forkvakle det senere udviklede seksualliv. Igen et synspunkt, der kan findes i Freuds forførelsesteori.

Degenerationsteorien, der holdt sig på dagsordenen i den internationale psykiatriske litteratur helt frem til 1930erne, blev kritiseret af progressive neurologer allerede fra 1880erne. Sammen med denne kritik fremkom forestillingen om en normal seksualitet i barndommen. Det kunne ikke passe, at alle de børn, der viste seksuel interesse eller udførte seksuelle handlinger, havde en nedarvet sygdomsdisposition, og at denne dermed var nedlagt i hele slægten. De forfattere, der støttede ideen om en normal barneseksualitet, begyndte på en mere systematisk sammenligning af seksuelle manifestationer hos børn og voksne. Som et positivt modstykke til Lindner kan nævnes den engelske seksualforsker Havelock Ellis, der giver en rammende beskrivelse af den orale seksualitet som foregribelse af samlejet:

Den erektile brystvorte svarer til den erektile penis, spædbarnets ivrige våde mund til den fugtige og pulserende vagina, den livsvigtige æggehvideagtige mælk til den livsvigtige æggehvideagtige sæd. Den fuldstændige gensidige tilfredsstillelse, fysisk og psykisk, af moder og barn, gennem overførslen fra den ene til den anden af en værdifuld organisk væske er den enestående sande fysiologiske analogi til forholdet mellem mand og kvinde i kønsaktens klimaks. (Ellis 1900, her citeret efter Sulloway 1979, s. 309).

Ellis præciserer også på andre punkter indholdet af barnets berøringslyst og beskriver forskellige lystformer, herunder lyst ved sutning, fæcesleg og vandladning. Disse lystformer er tilnyttet forskellige »lystcentre« på kroppen, men han anser dem dog kun for seksuelle på den indirekte måde, at nogle af dem optræder i forbindelse med det genitale samleje hos voksne.

Det sidste trin i denne erkendelsesproces var formuleringen af principper for seksualudviklingen, dvs. hvordan den infantile seksualitet udvikler sig til voksen seksualitet, og hvordan og på hvilke punkter i udviklingen afvigelser kan finde sted. Modellerne blev hentet fra evolutionsbiologien og embryologien. Undersøgelser havde vist, at det ikke er muligt at afgøre fosterets køn før i den tredje måned. Indtil da er kønsanlægget udifferentieret, og i de efterfølgende måneder sker differentieringen relativt langsomt, således at træk fra det modsatte køn vedvarende kan skelnes i en uudviklet form. Pubertetens forandringer faldt nu smukt på plads i dette billede som kønsdifferentieringens slutpunkt. Teorien passede

godt sammen med Darwins og Haeckels tese om en generel fylo- såvel som ontogenetisk udviklingsgang fra ukønnetthed over tvekønnetthed til enkønnetthed. Af denne model kunne udledes, at barneseksualiteten måtte være kønsligt udifferentieret eller eventuelt præget af en endnu ikke overvundet biseksualitet. Modellen blev af Magnus Hirschfeld brugt til at forklare homoseksualitet som en »psykisk hermafroditisme«, og den unge filosof Otto Weininger skrev på samme grundlag bestselleren *Geschlecht und Charakter* (1903), hvori han opdelte hele kulturen i mandlige og kvindelige træk for derefter at se alle kulturens dårligheder som udslag af fejlplacerede kønstræk.

Hvad den normale seksualudvikling angår, blev barnets seksualitet af flere forfattere betragtet som pervers, fordi den ikke var genitalt centreret, men udgik fra hele kroppens overflade, og fordi den endnu ikke havde en klar kønsdifferentiering, men kunne slå sig til tåls med et hvilket som helst seksualobjekt. De barnlige perversiteter blev imidlertid ikke set som tegn på fremtidige afvigelser, men som normale manifestationer af seksualiteten på det barnlige udviklingstrin. Sulloway kan citere Max Dessoir og Albert Moll for dette synspunkt. Af disse er Moll med større afhandlinger fra 1897 og 1909 den mest detaljerede. Han introducerer en infantil seksualitet, der normalt kommer til udfoldelse fra og med det syvende år. Der kan i barndommen både findes en såkaldt kontraktationsdrift, der ytrer sig som psykisk og fysisk længsel efter kontakt med et andet menneske, og en såkaldt detumescensdrift, der har at gøre med den genitale orgasme. Disse to driftskomponenter slutter sig i det normale udviklingsforløb sammen i puberteten, men det interessante perspektiv er, at disse »partialdrifter« har hver sit udspring og hver sit væsen, for hermed følger også muligheden af, at de gennem udviklingen forbliver adskilt.

En sidste om end indirekte forudsætning for Freuds beskrivelse af den infantile seksualitet er Iwan Blochs *Beiträge zur Aetiologie der Psychopathia sexualis* fra 1902-3, som er en kulturanthropologisk skildring af forskellige samfundets seksualitetsformer. Uden direkte at henvise til den infantile seksualitet påviser Bloch gennem sammenlignende kulturstudier seksualitetens enorme variationsmuligheder. På baggrund af dette udleder han, hvad han kalder et grundlæggende variationsbehov (trang til variation) ved seksualdriften, som ikke findes hos andre dyrearter. En væsentlig pointe er, at alle fem sanser kan blive udgangspunkt for seksuelle lystformer, og at variationsbehovet sikrer, at de før eller siden tages i brug. Selv om Bloch især med hensyn til kønsforskellene er ekstremt biologisk i sit syn på seksualiteten, har han således foregrebet psykoanalysens tese om libidoens fleksibilitet og frie bevægelighed.

I tidens forskellige udviklingsteorier låntes altså modeller, hvormed den formodede barneseksualitet kunne forstås. Ifølge den overordnede model måtte den rumme et element af biseksualitet. Den måtte desuden være pervers modsat genital (for så vidt genitaliteten ikke var til stede i

barndommen). Ifølge Dessoir måtte den være mere udifferentieret og gå i mange retninger (Freuds polymorfe perversitet), endvidere måtte den ifølge Moll rumme et selvstændigt lystelement, som først i puberteten sluttede sig til forplantningsinstinktet, og endelig minder Blochs analyser om, at seksuallysten rummer en variationstendens, der bevirker, at den snarere som en regel end som en undtagelse involverer kropslige zoner uden for genitalregionen, sådan som barneseksualiteten eksemplificerer.

2. Freuds teoretiske syntese

Selv om næsten alle elementerne i Freuds teori om den infantile seksualitet kan findes enkeltvis i den forudgående litteratur, var det hans bedrift at kombinere dem til den helhedsopfattelse, der siden er blevet stående. Efter udgivelsen af *Tre afhandlinger om seksualteori* i 1905 var det dette værk, der kom til at sætte dagsordenen. Moll og Ellis, der havde været tidligere ude end Freud, vedblev at skrive om barneseksualitet, og begge vendte sig skarpt mod Freuds syntese, hvilket i sig selv er et bevis på dens originalitet.

For det første tegnede Freud et forbløffende detaljeret billede af barnets seksuelle adfærd knyttet til kroppens forskellige erogene zoner. For det andet etablerede han en udviklingslinje fra barnets til den voksnes seksualitet, således at det blev muligt at føre seksuelle afvigelser og dysfunktioner i voksenalderen tilbage til barndommen. For det tredje udviklede og præciserede han spektret af fænomener, som seksualiteten direkte eller indirekte øver indflydelse på: Som han så det, kan udviklingsfejl ikke blot virke hæmmende ind på den voksnes genitale seksualitet og eventuelt bane vejen for persioner. Også neuroser og egentlige sindslidelser beror på en fejludvikling af seksualiteten, og mangfoldige kulturfænomener kan vises at have seksuelle rødder tilbage i barndommen. Freud fandt som bekendt seksuelle motiver bag så forskelligartede fænomener som tommelfingersutning og dyrkelse af Gud.

Freud succes hang sammen med, at han ikke nøjedes med at betragte den infantile seksualitet som et forstadium til voksneseksualiteten. Hans udgangspunkt var ikke kønnet og de træk, der normalt ses som funktion heraf, herunder den heteroseksuelle objektrelation og forplantningen. Hans udgangspunkt var kropslysten, og hans psykoseksuelle udviklingsmodel er en model over kropslystens udvikling, hvor kønnet (kønsidentiteten, det kønsspecifikke objektvalg) og forplantningsfunktionen først sekundært hæfter sig på kropslystens udviklingsskema. Den tidlige seksualitet er hos Freud kønsneutral, et synspunkt, som han siden måtte kæmpe hårdt for, og som mange psykoanalytikere har forladt.¹ Den

---

1. F.eks. Karen Horney, Ernest Jones og Janine Chasseguet-Smirgel (jvf. Andkjær Olsen 1987 og 1988).

prægenitale seksualitet har udviklingsmæssigt en forrang for og sætter uvægerligt sit præg på den genitale.

Freuds erkendelsesproces kan karakteriseres som dialektisk. Han krydse sig frem mod en definitiv teori og indoptog i negativets form de fejltagelser, han havde begået undervejs. Tidens opfattelse af de sindslidende som degenererede førte ham på sporet af eksogene sygdomsårsager; de fremherskende somatiske kure modsvarerede han med sin interesse for hypnose og psykoterapi; læren om psykiske spaltninger præciserede han med sin teori om forsvaret; og ideen om spaltningernes traumatiske årsager indsnævrere han med påstanden om, at traumerne altid var af seksuel natur – den såkaldte forførelsesteori, der var gældende 1895-97. Men heller ikke forførelsesteorien tilfredsstillte ham. I eftersommeren 1897 indså han, at ikke alle hans neurotiske patienter kunne være blevet seksuelt misbrugt i barndommen. Modellen var for simpel. Forførelsesberetningerne tjente i nogle tilfælde som et psykisk forsvar mod patienternes egne seksuelle ønsker og måtte ses som udslag af fantasier snarere end af virkelige tilfælde.

Endnu i december 1896 anså Freud barnets eventuelle seksuallyst som en selvgyldig patologisk faktor: de infantile seksualytringer er »for tidlige«, fremkaldt af »forførelse« udført af perverse fædre²; men i november 1897 fremsatte han den formodning, at den infantile seksualitet var et alment og normalt fænomen, der ikke behøver en pervers voksen for at udløses:

Det må antages, at frigørelsen af seksualitet i den infantile alder endnu ikke er så lokaliseret som senere, således at disse senere opgivne zoner [tarmåbningsregion og mund-svælgområde] (måske desuden hele kropsoverfladen) afgjort også vækker noget, der er analogt med det senere frigørelse af seksualitet. (Freud 1985c, s. 302).

Ifølge den nye synsmåde udspringer de sygdomsforårsagende psykiske konflikter af, at barnet selv har en seksualitet, som det er ude af stand til at administrere.

Freud lod sig tydeligvis vejlede af samtidens litteratur, herunder også af Molls tobindsværk³, og de bagvedliggende fylogenetiske modeller kan da også skimtes i en række af hans formuleringer, men i hovedsagen er teorien ontogenetisk. Der gik hele otte år, før Freud publicerede sin nyvundne erkendelse i de tre afhandlinger om seksualteori (1905), men så er han også i stand til at tegne et helhedsbillede af seksualudviklingen:

---

2. Brev til Fliess af 6.12.1896 (Freud 1985).

3. Albert Moll: *Untersuchungen über die Libido sexualis*. Dette værk udkom – som påvist af Sulloway – ikke i 1898, hvilket står på titelbladet, men allerede i 1897, hvor Freud læste det.

Fra den infantile seksualitet er der tre udviklingsmuligheder, nemlig en »positiv« videreførelse i perversioner, en normal videreførelse i den genitale seksualitet og en »negativ« videreførelse i neuroser (og psykoser).⁴

For så vidt som teorien om den infantile seksualitet gennemsyrrer hele den psykoanalytiske teori, vil det være en uoverkommelig opgave her at gennemgå alle dens aspekter, og vi vil derfor nøjes med at behandle den i grundtrækkene.⁵

Kropslyst: Hele kroppen og ikke kun kønsorganerne er sæde for seksuelle lystfølelser. Visse kropszoner – de erogene zoner – er dog privilegerede med en særligt stor nervetæthed, andre er gennem deres nervebaner prædisponerede til at skabe lyst ved berøring. Freud skelner mellem *førlyst* og *slutlyst*. Den første type er en spændings- eller parringslyst og kender ikke noget bestemt forløb, den anden er en afspændingslyst svarende til orgasmen. Den ikke-genitale seksualitet, der er dominerende i barndommen, er hovedsageligt baseret på førlysten, mens slutlysten hører til den genitale seksualitet, der fungerer fra og med puberteten. Freud havde ingen viden om, at barnet i nogle tilfælde kan masturbere sig til orgasme, men han omtaler dog ikke-genitale orgasmelignende reaktioner hos barnet. Faren ved førlysten er, at den bliver et mål i sig selv, som det er tilfældet i nogle perversioner.

Tilknytning: Kropsseksualiteten må eksponeres udefra for at kaldes til live. Barnets seksualitet afspejler dets objektrelationer. Kroppen kan sammenlignes med en fotografisk plade, der kan under- eller overeksponeres. Når Freud siger, at seksualdrifterne knytter sig til – eller læner sig op ad – selvopholdelsesdrifterne, mener han, at udførelsen af sidstnævntes funktioner, næringsoptagelse, udskillelse af ekskrementer etc., i alle tilfælde vil levere den parring, der er nødvendig for at eksponere seksuallysten i mund- og tarmzonen. Generelt gælder, at enhver udefra kommende stimulering af den ene eller den anden kropszone tjener som eksponering. Barnekroppen er derfor socialt formbar i seksuel henseende. Dets seksualitet udvikles stærkest de steder, hvor dets krop af den ene eller den anden grund pirres stærkest. Kulturer kan således opdeles efter deres specifikke tackling af spædbarnsplejen, f.eks. i orale og anale. Freud tilføjer, at også psykiske parringsbidrager til seksualspændingen, f.eks. ved overvågning, irrettesættelser og afstraffelser. Alle barnets sociale kontakter fra og med spædbarnsplejen afsætter seksuelle *medspændinger*, og man kan derfor godt sige, at alle børn er blevet seksuelt forført. Selv om man ikke uden videre kan definere en norm, kan man dog konstatere, at såvel seksuel over- som understimulering øger risikoen for patologiske reaktioner

---

4. »Positiv« betyder i denne sammenhæng *uforandret*, mens »negativ« betyder *forandret under indflydelse af forsvarsmekanismer*.

5. For en uddybende behandling kan f.eks. henvises til vores indledning til Freuds afhandlinger om seksualteori (Andkjær Olsen/Køppe 1985) samt *Freuds psykoanalyse* (Andkjær Olsen/Køppe 1981).

hos barnet (jvf. Laplanche 1970 og 1986 samt Rolf Reitans artikel i dette nummer).

Partialdrifter: Seksualspændingen vil uvægerligt skille sig ud fra behovsspændingen. Den vil udfolde sine egne spændingsforløb og søge sin egen gentagelse uafhængigt af de tilgrundliggende kropsfunktioner. Barnet sutter på fingeren eller andre objekter, når brystet ikke er til stede, og den beroligende effekt herved udnyttes gennem opfindelsen af narresutten og suttekluden. Barnets spontane selvtilfredsstillelse fik Freud til at betragte den tidligste seksualitet som autoerotisk, men som allerede nævnt forudsætter også autoerotikken en forudgående objektkontakt for at blive eksponeret. De kropslige seksualspændinger indgår i en fast reproduktion, når de først er kaldt frem, og de får herved karakter af drifter. De findes i en større mængde svarende til de erogene zoner og betegnes som *partialdrifter*. De lever til at begynde med deres eget liv uden at blande sig med hinanden. Det er den tilstand, Freud har kaldt *polymorf perversitet*. Partialdrifterne kan differentieres fra hinanden gennem deres kilde, mål og objekt.

Psyko seksualitet: De kropslige seksualspændinger repræsenteres psykisk. Kropsseksualiteten bliver til psyko seksualitet. Freud understreger slægtskabet mellem partialdrifterne ved at betegne deres energi som *libido sexualis* eller blot libido. Ved formuleringen af den dualistiske driftsteori omkring 1910 bliver seksualdrifterne sat over for selvopholdelsesdrifterne som en driftsgruppe med et særligt enhedspræg. Det er *frie energier*, hvis spændingsforløb er uberegnelige set ud fra en rationel synsvinkel. De adlyder gentagelsestvangen, i nogen grad også lystprincippet, men sjældent realitetsprincippet. Det er psykiske energier, der ikke har nogen iboende hensigtsbestemmelse, men som kan slutte sig til andre psykiske projekter gennem forskydning, fortætning, sublimering etc. Freud har forsøgt at indfange deres transformationer med begreber som *primærprocesser*, *driftsskæbner* og *driftsomsætninger*. Der ligger i driftsteorien en ueksplíciteret antagelse om, at de frie energier trods deres rent kvantitative karakter også beholder nogle kvalitative træk, der rører deres kropslige herkomst. Den orale driftsenergi vil således umiddelbart holde sig inden for en psykisk sfære, der har et symbolsk forhold til det orale udspring. Selv i sine sublimerede udtryk skinner oprindelsen igennem. Først med antagelsen af en »driftsneutralisering« ophæves tilhørsforholdet. Der er muligvis en teoretisk selvmodsigelse indbygget i teorien, når Freud alt efter konteksten kan tale om liboens frie bevægelighed, libidoens plasticitet og libidoens træghed.

Sanselig og øm kærlighed: De tidligste seksualobjekter, barnet kan skelne, er ikke personer, men *partialobjekter*, f.eks. brystet, tommelfingeren og sutten. Først i det andet eller tredje leveår samler impulserne sig omkring en person (et totalobjekt). Den sanselige organlyst forvandles da til »øm« kærlighed præget af længsel, sentimentalitet, angst og skyld. Den infantile seksualitet udgør det råstof, som barnets følelsesbindinger

er lavet af. Fra deres første diffuse manifestation i forholdet til moderen bliver de spændt ud i et intersubjektivt spændingsfelt af objektrelationer. De tjener socialisationen ved at være til det yderste formbare, men de er samtidig sårbare og bliver således let involveret i forsvarsmekanismer. Ødipuskomplekset er en kritisk indsnævring af deres udfoldelse, som tvinger barnet til at tage hensyn til samfundets krav. De er således på godt og ondt kulturbærende. I den klassiske teori er også udviklingen af kønsidentiteten og det kønsspecifikke objektvalg knyttet til ødipuskomplekset.

Seksualudvikling: Den infantile seksualorganisation, der udgøres af partialdrifterne, betegnes som nævnt som polymorf pervers, fordi disse drifter søger tilfredsstillelse uafhængigt af hinanden. Der viser sig dog i Freuds arbejde efterhånden en faseinddeling, hvor en enkelt erogen zone og dermed en enkelt partialdrift er dominerende og i nogen grad subsumerer de øvrige drifter under sig, nemlig de klassiske orale, anale og falliske faser.⁶ Genitalitetens primat er således kendetegnet ved, at seksuel ophidselse i de perifere zoner forplanter sig til genitalzonen og finder en tilfredsstillelse herigennem (den infantile førlyst bliver nyttiggjort i det seksuelle forspil). De infantile seksualmål kan udviklingsmæssigt desuden siges at forberede de genitale ved at levere de kropsmodaliteter, der også er seksuelt ophidsende genitalt set. At der fremkaldes lystfønelser, ved at »noget« bevæger sig ud/ind gennem munden og endetarmen, er model og forudsætning for udformningen af det genitale driftsmål (Andreas-Salomé 1916, Erikson 1950).

Latensperiode: Freud mente fra begyndelsen – inspireret af Fliess –, at der var en latensperiode mellem den infantile og den genitale seksualorganisation fra ca. 5 år og frem til puberteten. I denne periode forsvinder de direkte seksualimpulser, mens libidoen i stedet medgår til sociale formål i form af mangeartede og energikrævende læreprocesser. Det er efter Freud temmelig massivt blevet påpeget, at latensperioden – når den forekommer – er et resultat af fortrængninger og dermed socialt variabel. Med en friere seksuel opdragelse, som i hvert fald kendetegner nutidens vesteuropæiske – samt mange andre – samfund, vil der ikke forekomme nogen latensperiode (Constantine/Martinson 1981).

Udviklingsforstyrrelser: Med begreberne *fiksering* og *regression* har Freud søgt at indfange de fænomener, hvor en bestemt prægenital drifts-

---

6. Disse faser var ikke defineret i første udgave af *Tre afhandlinger*, men viste sig lidt efter lidt influeret af Freuds kliniske arbejde. Freud fokuserede således til at begynde med på den anale driftsorganisation (1908-13). I 1915 udskilte han en forudgående oral organisation, og først i 1923 tilføjede han den falliske organisation (også kaldt den infantile genitalorganisation). Denne udviklingsmodel skal tages med et gran salt: Det er ikke sådan, at den ene form for seksualitet simpelt hen afløser den anden. Det er kun mindre ændringer i deres relative styrke, der konstituerer faserækken. Jvf. omtalen af Melanie Klein nedenfor.

organisation enten beholder sin styrke, eller hvor der sker en tilbagevenden til en ellers overvundet organisation. Herved åbnede han udviklingsteorien mod psykopatologien og læren om karaktertyper. At de infantile seksualzoner i den normale udvikling indretter sig under genitalzonens primat vil sige, at de på en eller anden måde kan finde tilfredsstillelse gennem den genitale orgasme. Udviklingens dialektik er sådan, at de første sanselige impulser samler sig til en objektrettet øm impuls mod forældrene, men uden en stærk genital understøttelse. I puberteten genvækkes den sanselige impuls i genitalitetens form, men mangler et objekt og bruger derfor den infantile periodes ømme forbillede. Dette sammenligner Freud med gennembrydningen af en tunnel fra to sider: det kan gå godt, men det kan også gå galt, og kærlighedslivet vil ofte være spaltet i netop en ophøjet og en sanselig strømning, moder og luder, der ikke kan forenes i den samme konkrete person. Freud forestillede sig tilsvarende, at voksne perversioner var udtryk for en umodificeret videreførelse af bestemte infantile seksualimpulser. Dette er senere blevet kritiseret, da perversionerne kun delvis ligner den infantile polymorfe perversitet. De er netop blevet rendyrket, de er blevet frembragt via forsvarsmekanismer og dermed angst, og de inddrager også som hovedregel genitaliteten som et afgørende moment.

Oral og anal karakter: Freud blev også opmærksom på en ikke direkte patologisk, men derimod karakterologisk videreførelse af den infantile seksualitet. Til hver af partialdrifterne er knyttet et kropsligt seksualmål, f.eks. den orale drifts stræben efter at sluge og den anale drifts stræben efter at udstøde. Ved den psykiske forarbejdning tilføjes der mange andre træk til disse driftsmål, herunder også udbygning af objektrelationen til at omfatte personer og ikke kun brystet og ekskrementerne, og disse mål kan integreres i jeget i en sådan grad, at der tales om en karaktertype. I første omgang skelnede Freud mellem en oral og en anal karakter, og siden er der i psykoanalysen defineret et bredt spektrum af karaktertyper med en prægenital oprindelse. Det er i øvrigt et af de psykoanalytiske temaområder, der har vundet bredest tilslutning uden for psykoanalysen.

Ontogenese og fylogenesese: Man vil mange steder i Freuds forfatter-skab finde henvisninger til fylogenesen og rekapitalationslæren, og Lamarck, Darwin og Haeckel gav ham vigtige holdepunkter i teoriens konstruktion. Ikke desto mindre placerede han sig altid med et ben i både fylogenesen og ontogenesen. Han tog ikke udgangspunkt i allerede eksisterende modeller af fylogenetisk art og indrettede sin ontogenetiske teori derefter ud fra en sikker overbevisning om rekapitulationsteoriens rigtighed. Tværtimod er han blevet beskyldt for sekundært at overføre en færdig ontogenetisk model til fylogenesen og sociogenesen, f.eks. urhorde-teorien, og han forblev således også noget skeptisk over for eleven Sándor Ferenczis fylogenetiske thalassa-teori. Det var således heller ikke Freud, men eleven Karl Abraham, der påpegede den fylogenetiske bag-

grundsmode for faserækken oral, anal, fallisk, genital.⁷ Det har heller ikke siden skortet på sådanne begrundelser (jvf. Balint 1930 og Yazmajian 1967), men teorien har dog været langt lettere at forklare og forsvare uden dette vedhæng. Freuds holdning var da også oftest, at hvis fylogenesen eller rekapitulationstesens som sådan blev anfægtet, ville den rent ontogenetiske model stadig bevare sin værdi. En sådan forskydning fra fylogenesen til ontogenesen er netop, hvad man kan iagttage hos eleven Géza Róheim, der i 1920'erne søgte at begrunde ødipuskomplekset ud fra detaljerede tildragelser i den hypostaserede urhorde, men som siden lagde hele vægten på en rent ontogenetisk forklaring. Opførelsen af et fylogenetisk stillads omkring den ontogenetiske begrebsbygning er i mange tilfælde et symptom på, at sidstnævnte står på et vaklende fundament.

Biseksualitet: Hvad enten der i fylogenesen kan optræde a-, homo- og biseksuelle forstadier til den mono- og heteroseksuelle forplantningsteknik, må man i hvert fald konstatere, at Freud fandt tydelige beviser på en ikke-genital seksualitet hos barnet. Selv om biseksualitet spiller en betydelig rolle i hans tankegang omkring bl.a. ødipuskomplekset, giver han den ikke den samme universalbetydning som andre i samtiden, f.eks. Weininger, Adler og Jung, der brugte den latente kønskamp som forklaring på fænomener langt uden for kønpolaritetens område, og uanset at man kan finde chauvinistiske udsagn i Freuds forfatterskab, f.eks. vedrørende kvindens karakterdannelse, var han med tidens målestok påfaldende interesseret i den kønsneutrale del af seksualiteten⁸. For så vidt som vigtige dele af hans forfatterskab efter 1920 sigtede mod at vise, hvordan seksualiteten indordnes under kønnet, bliver det des klarere, at den tidligt infantile seksualitet er kønsneutral, dvs. at den udfolder sig uden for kønpolaritetens sfære.

3. Det seksuelle barn i børneanalysen

Læren om den infantile seksualitet forsynede psykoanalysen med en model til forståelse af psykiske lidelser. Ifølge denne model skyldes disse lidelser fejlagtigt løste konflikter mellem på den ene side lystsøgende seksuelle impulser formet i barndommen og på den anden side hæmmende og blokerende ulystimpulser, der er påført barnet gennem opdragelsen. Når der opstod tvivl om, hvilke konkrete barndomsoplevelser der ligger

---

7. Det er sikkert korrekt, at man i fylogenesen kan skelne mellem successive udviklingstrin, alt eftersom en organisme har én, to eller tre kropsåbninger, men det er risikabelt at basere faserækken oral-anal-genital på dette forhold.

8. Dette udtryk kan selvfølgelig siges at bero på en *contradictio in adjecto*, og ordet seksualitet kunne – hvis det ikke stred mod traditionen – lige så godt erstattes af erotik.

til grund for konfliktens impulser, henholdt analytikerne sig gerne til, at det, de analyserede, ikke var virkelige begivenheder, men psykiske repræsentationer og fantasier. De var netop terapeuter og ikke detektiver. Set fra voksenanalysens synspunkt fortabte den virkelige infantile seksualitet sig derfor let i fjerne tåger, uanset at den forblev på dagsordenen i den overordnede teori.

Noget anderledes forholder det sig i børneanalysen, for selv om man heller ikke her forskede målrettet i barnets seksualitet, havde man den alligevel tættere inde på livet. Historiens første børneanalyse af »lille Hans« (Freud 1909) blev således foretaget i forlængelse af en kortlægning af den pågældende drengs normale seksualudvikling. Det var ikke forudset, at han ville få en hestefobi, som Freud efterfølgende kunne fjernanalysere med faderen som mellemmand. Den publicerede sygehistorie rummer en – tiden taget i betragtning – særdeles grundig dokumentation af Hans' anale og genitale seksualitet, og løsningen af fobien blev gennemført med halvt analytiske, halvt pædagogiske midler. Til den sidste gruppe hørte en moderat seksualoplysning til at erstatte Hans' fejlagtige seksualteorier, et moderat masturbationsforbud og en flytning fra moderens overseksualiserede indflydelsessfære til faderens traditionelle forbudssfære. Som Freud så det, var indføring i det traditionelle ødipuskompleks ikke problemet, men løsningen (Andkjær Olsen 1988, s. 48-64).

På grundlag af Freuds erfaringer opstod som bekendt to konkurrerende børneanalytiske skoler repræsenteret af Anna Freud og Melanie Klein. Modsætningen mellem dem lå i den terapeutiske teknik, ikke så meget i synet på barnets seksualitet⁹. De bibeholdt begge driftsteorien, og for dem begge gjaldt, at de anerkendte kroppen og specielt de erogene zoner som et lystpotentiale hos barnet, hvis udfoldelse nødvendigvis ville få righoldige konsekvenser. Anna Freud er den mest traditionelle i sin forståelse af faseudviklingen, og det fik hende til at mene, at barnet på den ene side skal have lejlighed til at stifte bekendtskab med de fasespecifikke lystformer, men på den anden side også hjælpes videre i udviklingen gennem passende pædagogiske foranstaltninger. Overdrevene tilfredsstillelser såvel som frustrationer ses som årsag til fikseringer. I overdreven opvågen ligger endvidere faren for afhængighed af forlystoplevelser, der kan føre til perversioner. Endelig så Anna Freud de infantile seksualimpulser som nært sammenknyttede med aggressive impulser, hvilket gør dem til såre dårlige modeller for en moden seksualpraksis. Seksualpædagogikken bliver således en vanskelig balancegang mellem accept og undertrykkelse af de infantile seksualyttringer.

---

9. Man kan mene, at Anna Freuds tilslutning til seksualteorien skyldtes loyalitet over for faderen, men faktisk spiller den infantile seksualitet en ganske stor rolle i hele Hampstead-gruppens arbejde. Således drejer to af fire bind i gruppens prestigeudgivelse, *Basic Psychoanalytic Concepts* (red. Nagera), sig om drifts- og libidoteori med hovedvægt på den infantile seksualitet.

Også Melanie Klein fokuserer hurtigt på den ledsagende aggression som det største problem knyttet til infantil seksualitet. Børns forståelse af seksualiteten viser, at lysten for dem har en sadomasochistisk farvning. Allerede de infantile seksualteorier, som Freud fremlagde (Freud 1908), indebærer en omtolkning i denne retning: samlejet er et slagsmål, penetrationen er anal, babyer fødes gennem tarmen, kønsforskellen er opstået ved kastration. I sine tidligste terapeutiske tiltag lagde Klein overordentlig stor vægt på seksualoplysningen som middel til at korrigere de forvrængede teorier, men hun erkendte – som også andre analytikere –, at teorierne sagtens kunne leve videre som fantasier i det ubevidste, selv om barnet fik korrekt seksualoplysning. Denne indsigt blev retningsbestemende for hendes videre arbejde: *barnets seksuelle aktiviteter er altid formidlet via ubevidste fantasier, og nøglen til forståelse og påvirkning af den infantile seksualitet ligger derfor i disse fantasier.*

Det mest kontroversielle i Kleins teori er hendes tilbageflytning af de afgørende momenter i udviklingen til de første levemåneder. Den resulterende pædagogik er derfor mere rettet mod moderen end mod barnet. Overdreven tilfredsstillelse såvel som overdreven frustration af barnet skal undgås. Der findes ikke mere en serie af normativt fastlagte seksualfaser, som barnet skal påbegynde og afslutte på de rette tidspunkter, da udviklingen som helhed altid består af nye gentagelser af, hvad der allerede er passeret tidligere. Hele spektret af partialdrifter er til stede fra fødslen, og den totale – både reelle og fantaserede – kropsoplevelse er den scene, hvorpå seksualiteten udfolder sig. Barnets og moderens kroppe er beholdere, hvorimellem der udveksles gode og onde objekter, der specificeres som løsrevne bryster, fækalier, kønsorganer og babyer.

Trods det noget virkelighedsfjerne i dette fantasiunivers findes der også empiriske holdepunkter i Kleins teori. Den kropslige lyst, som barnet oplever i objektrelationen til moderen, kan ikke isoleres fra dets egne aggressioner. Når barnet begynder at udtrykke sin kærlighed i handlinger, der i bedste fald kan karakteriseres som ambivalente, skal denne adfærd ikke tilrettes pædagogisk, så det kun får lov til at kærtegne moderen, men ikke til at slå hende. Så vil aggressionerne vedblive at rasere kropsbilledet. Den primære udviklingsopgave ligger i at eksternalisere og dernæst symbolisere aggressiviteten. Kærlighedens første adækvate udtryk er reparationen, der efterfølger medlidenheden og skyldfølelsen over de udførte ødelæggelser. De potentielt erotiske organer skal også gennemgå denne proces, hvis seksualiteten skal modnes. Der er forskel på at have en penis, der i fantasien ligner en motorsav, og en penis, der ligner et overflødighedshorn af gode gaver. Fantasien og symboliseringsprocessen er således en integreret del af den kropsligt-erotiske udvikling.

Inden for britisk psykoanalyse tilhører Donald Winnicott midtergruppen mellem Anna Freud og Melanie Klein, men i sit syn på den infantile seksualitet ligger han langt fra dem begge. Som de fleste medlemmer af midtergruppen fandt han ikke driftsteorien forenelig med objektrela-

tionsteorien. Man hævdede i forskellige varianter, *at barnet ikke er lyst-søgende, men objektsøgende*. For så vidt som den infantile seksualitet er funderet i partialdrifterne og kropslysten, forsvinder den bogstaveligt talt ud af billedet hos Winnicott. Heller ikke psykiske konflikter spiller nogen nævneværdig rolle i hans vokabularium. I forhold til Klein kritiserer Winnicott især den betydning, hun tillagde døds- og aggressionsdriften. En medfødt aggressionsdrift var ikke i overensstemmelse med hans menneskebillede. Når han stod over for destruktivitet hos barnet som terapeutisk problem, forklarede han det ud fra fejl i interaktionen med moderen. Det er samspil, identitet og eksistens, han ser som det afgørende i barnets udvikling, ikke dets lyst, dets ophidselse eller dets tilfredsstillelse.¹⁰

En af de børneanalytikere, der har tematiseret seksualitet i relation til helheden af biologi/psykologi/samfund, er Erik H. Erikson. Hans grundlæggende opfattelse præsenteres i *Barnet og samfundet* (Erikson 1950). Hans model har sit udgangspunkt i tre kropsåbninger og fem hertil knyttede psykologiske organmønstre. De tre kropsåbninger er den orale, den anale og den genitale. Til hver af disse tre åbninger forbindes de fem psykologiske universelle organmønstre: Der er tale om to typer inkorporering, tilbageholdelse, eliminerings og indtrængen. Organmønstrene er medfødte og findes alle i en mere eller mindre udfoldet form fra fødslen.

Erikson konstruerer en model af ontogensen ved – i rimelig overensstemmelse med Abraham – at skelne mellem to orale, en anal og to genitale faser, som alle har de fem organmønstre, men et enkelt eller to af dem som de særligt udprægede afhængigt af køn.¹¹ De to genitale faser svarer til den falliske i barnealderen og den egentligt genitale i forbindelse med kønsmodningen i puberteten. Eriksons model er bl.a. (af ham selv og andre) brugt til at vise, hvordan de psykoseksuelle organmønstre afsætter tilfredsstillelsesmåder og følelsesbindinger, som bliver udgangspunkt for karakterdannelsen. Hans undersøgelser af to forskellige indianerstammes opdragelsesformer er klassiske eksempler på hvordan den helt tidlige opdragelse, f.eks. ammeformer og renlighedstræning, omsættes til karaktertræk.

Selv om Eriksons model er oplagt biologisk funderet, er den alligevel så åben over for kulturelt betingede variationer, at man ikke kan anklage den for at være biologisk. Hans udviklingsskema aftegner i overensstemmelse med den klassiske psykoanalytiske tankegang den optimale udvikling som den, der afsluttes med genitalitetens primat, men der er

---

10. Den franske psykoanalytiker André Green udtaler dog i et interview, at seksualiteten er til stede i negativ form hos Winnicott, nemlig i beskrivelsen af alle de faktorer, han i sit eget arbejde regner for »anti-seksuelle« (Clancier/Kalmanovitch 1984, s. 124-25).

11. Pladsen tillader os ikke at gengive modellen her. Den findes udfoldet i *Barnet og samfundet*, s. 61-87.

dog også sat plads af til udfoldelse af den prægenitale seksualitet efter puberteten, ihvertfald i sublimeret form. Langt de fleste grundlæggende karaktertræk beror på sublimeret prægenital seksualitet tilpasset den genitale. Tilpasset skal forstås på den måde, at de prægenitale impulser ikke er fritgroende, men at de giver sig udslag i stabile psykologiske dannelser, som ikke står i modsætning til den genitale seksualitet.

Hos de øvrige toneangivende personligheder i amerikansk børneanalyse – René Spitz, Bruno Bettelheim, Margaret Mahler, alle ligesom Erikson europæiske emigranter – gælder, at den infantile seksualitet ikke er fraværende, men i væsentlig grad omtolkes og reformuleres i en ny terminologi. Hele dynamikken i Mahlers begreb om gentilnærmelsesfasen med barnets ambivalens og ambitendens over for moderen synes således at bero på de samme impulser, som Klein har beskrevet med termer fra driftsteorien.

4. Det seksuelle barn i kulturanalysen

Når man interesserer sig for kulturelle variationer i måden, børn opdrages på, og de variable psykiske egenskaber, dette giver anledning til, er det sædvanligvis sådan, at man er mest åben over for træk og egenskaber, som man i andre sammenhænge ville opfatte som biologisk givne. I en række af fremstillinger – de være sig antropologiske, kulturanalytiske eller socialisationsteoretiske – spiller infantil seksualitet en rolle. Vi vil eksemplificere disse tilgange til infantil seksualitet med udvalgte repræsentanter for diskussioner, der har været ført.

I sin klassiske undersøgelse af Trobriand-kulturen beskrev Malinowski indgående børns seksualitet (Malinowski 1927 og 1929). Han konstaterede, at der i mange kulturer, som er fri for en restriktiv seksuel opdragelse, tilsyneladende *ikke* sker oplussen af den prægenitale seksualitet. Der er ingen prægenital dominans i den voksnes seksualliv og ingen nævneværdige perversionser. Malinowski mener at have iagttaget, at de genitale impulser spontant slår igennem fra omkring 5-6 årsalderen, og at de herefter i stigende grad dominerer de seksuelle tilbøjeligheder og interesser. På Trobriand-øerne opdrages børn uden seksuelle indskrænkninger og forbud. De unge bor kollektivt i egne huse, hvor de stort set klarer sig selv. De indgår i vekslende seksuelle relationer, der primært stiler mod samleje. Der er tilsyneladende ingen tegn på forelskelse og ingen jalousi.

Malinowskis publikationer vakte opsigt inden for psykoanalysen, navnlig fordi de anfægtede dogmet om ødipuskompleksets universalitet, men også fordi de syntes at vise, at den prægenitale seksualitet var en kultur-specifikt fænomen, der åbenbart i særlig grad manifesterede sig, når genitaliteten blev undertrykt. Psykoanalysen svarede igen ved at sende Ferenczi-eleven Géza Róheim ud på en antropologisk feltekspedition til

det samme kulturelle område i Melanesien, som Malinowski havde besøgt. Mens Malinowski primært havde konstrueret sine teorier på baggrund af direkte observationer og samtaler, indsamlede Róheim desuden en hel del drømme og beskrev minutøst børns lege. Han mente herigenem at kunne bevise, at de prægenitale udviklingsfaser direkte eller indirekte er til stede i alle kulturer, og han fokuserede specifikt på en række traumer af oral og anal karakter. Således leverer han detaljerede beskrivelser af bestemte kulturers meget strenge orale frustationer, deres restriktive renlighedstræning og deres udbredte anvendelse af kastrations-truslen. Desuden mener han, at urscenen, dvs. børns overværelse af forældrenes samleje, altid spiller en stor rolle. En række mytologiske uhyrer kan tolkes som fantasigengivelser af de seksuelt forenede forældre med deres for barnet uoverskueligt sammenfiltrede lemmer og uforståelige bevægelsesmønstre (også ødipusmytens sfinks er en sådan figur).

I sin teoretiske forståelse af seksualudviklingen var Róheim påvirket af fysiologen Ludwig Bolk, hvis pointe var, at mennesket sammenlignet med andre pattedyr er født »for tidligt«. Det betyder, at en lang række funktioner skal udvikles og færdiggøres uden for livmoderen. Der sættes så at sige plads af i cortex til senere udfyldning med kulturelle erfaringer. Bolk mener, at der sker en hormonalt betinget udviklingsforsinkelse, der gør cortex modtagelig for erfaringer helt frem til puberteten og senere. Seksualiteten repræsenterer imidlertid et »dyrisk« element i mennesket. Seksualudviklingen er ikke underkastet en lignende hormonal hæmning, og det bliver derfor en kulturel opgave at holde barnets seksualitet i skak, indtil det selv kan administrere den. Af denne større eller mindre undertrykkelse skabes neuroserne.

Især i USA blev antropologien forsøgt integreret med sociologien. Den mest betydningsfulde af disse forsøg blev fremført af psykoanalytikeren Abram Kardiner. Det sociologiske element viser sig i den centrale placering, som institutionsbegrebet får i teorien. Institutioner er fastlåste tænke- og handlemåder, som reproduceres af en gruppe af individer, og samfundet er som helhed identisk med summen af individer og institutioner. Kardiner er meget kritisk over for den udprægede tendens i samtidens antropologi (f.eks. hos Ruth Benedict og Margaret Mead) til at beskrive kulturer ved hjælp af karaktertypologier, idet begreber til beskrivelse af personlighedstyper projiceres ud på hele kulturer. Han mener til gengæld, at det er vekselvirkningen mellem individ og institution, der er det afgørende. Individet formes af institutionerne, og individerne opretholder og skaber institutionerne. På et tidspunkt skelner Kardiner mellem en række primære institutioner – herunder familien, regler for barnepleje og seksuelle tabuer – der sikrer tilfredsstillelsen af de basale behov, seksualitet og føde, samt en række sekundære institutioner, der fungerer som en slags ideologisk overbygning på de primære – religion, myter o.lign. Mens man i andre antropologiske sammenhænge ofte ser antropologien brugt til at begrunde eller sandsynliggøre en form for utopisk urform for

barnets udvikling, som stort set altid består i at samfundet er optimalt indrettet til at hæmme så lidt som muligt og lade udviklingen foregå så uhindret som muligt, så er dette simpelthen umuligt ifølge Kardiner. Individ og institution hænger ubrydeligt sammen, og institutioner vil altid forme og socialisere. Der er et utal af måder, det kan foregå på, men der vil altid være en regulering og diciplinering.

Med tiden udviklede Kardiner sig længere og længere væk fra psykoanalysen og afviste til sidst stort set alle psykoanalytiske begreber, herunder også infantil seksualitet. Den samme tendens finder vi hos en række af de psykoanalytikere, der emigrerede til USA, således Erich Fromm og Karen Horney. Noget af det første, de undsiger, er den prægenitale seksualitet. Fromm godtog for så vidt aldrig den prægenitale seksualitet, men havde et rent biologisk syn på seksualiteten. I 1930erne mindede hans opfattelse meget om Reichs, men den rummede også en socialisationsmodel, hvor karakterdannelsen er forbundet med historisk variable samfundsmæssige forhold, hvorved åbnes en principielt mulighed for at forbinde socialisationen med et egentlig psykoanalytisk driftsbegreb. Efter emigrationen til USA sker der en tilpasning af hans teorier til det nye faglige og politiske miljø. Det ubevidste tillægges således en række medfødte behov såsom samhørighed, identitetsfølelse og fællesskab, og herefter der ikke kan blive plads til noget, der blot minder om et driftsbegreb.

Skiftet i synspunkt er endnu mere markant hos Karen Horney. I 1920-erne var hun en af de bærende kræfter i det psykoanalytiske miljø i Berlin og deltog meget aktivt i diskussionen af pigens og drengens seksualudvikling. I bogen *New Ways in Psychoanalysis* fra 1939 forkastes hele den infantile seksualitet, herunder ødipuskomplekset, og det bærende element i Horneyes teori bliver en angstteori baseret på en række medfødte psykiske behov og egenskaber. Af de kulturinteresserede emigranter er det kun Erikson, der holder fast ved den infantile seksualitet, selv om han på mange andre måder udmærket forstår at honorere de krav, som det nye kulturelle og videnskabelige miljø stiller (jvf. forrige afsnit).

M.h.t. de egentlige socialisationsteorier (dvs. dem der selv kalder sig det) er det ofte sådan, at de fremføres på et marxistisk grundlag. (Det er dog ikke altid sådan, jvf. bl.a. Parsons interaktionisme). Det er i denne sammenhæng interessant at konstatere, at de tidlige forsøg fra 1930erne på at forbinde Marx og Freud alle var grundlagt på et biologisk begreb om seksualitet (bl.a. Reich og Fromm). Det er tydeligvis sådan, at det materialistiske grundlag automatisk indebærer, at seksualitet stort set blev betragtet som led i den biologiske forplantning og ikke andet. En senere og væsentlig nyere undtagelse er Alfred Lorenzer, som især udfoldede sit forfatterskab i 1970erne.

Lorenzers socialisationsteori udvikles væsentligt gennem hele perioden (fra 1970 til 1988). I begyndelsen modstiller han natur og kultur/samfund og lader den ødipale faderfigur repræsentere det samfundsmæs-

sige indbrud i moder/barn-dyaden. I og med dette indbrud institueres samtidig sproget, som er den egentlige socialiserende størrelse. Sproget opfattes ikke kun som det talte sprog, men udvidet som interaktionsformer, og i det hele taget er interaktionsform det centrale begreb hos Lorenzer igennem alle hans tekster. Udviklingen går i retning af at føre det samfundsmæssige tilbage før sproget – også moder/barn-dyaden indeholder interaktioner og interaktionsformer – hvorved sprogets betydning reduceres. I den udvidede udgave af teorien skelnes mellem tre betydningssystemer. Det første er kropsligt, det andet er symbolsk og først det tredje er sprogligt.

Barnets behov og reflekser er udgangspunkt for de første og spæde reaktioner. De kobles sammen med affekter til kropsskemaer og mere integrerede kropsfigurer, som Lorenzer kalder et egentlig livsregulerende betydningssystem. Dette betydningssystem er placeret i det topisk ubevidste. Systemet er struktureret og kommer i udbygget form til at omfatte handlingsprojekter, dvs. handlinger som har indbygget en foregribelse af hvad der kan/vil ske, før det er sket. Der er ikke tale om et symbolk betydningssystem, men om et kropsregulerende system. Den anden betydningssystem indføres i *Das Konzil der Buchhalter* (Lorenzer 1981), og det benævnes det sanseligt-symbolske. Kerneeksemplet på dannelsen af de første sanseligt-symbolske elementer er Freuds berømte Fort-Da beskrivelse, hvor et barn tilsyneladende overvinder sin angst i forbindelse med moderens fravær ved hjælp af en garnspole i snor, som det skiftevis kaster ud over sengekanten og trækker tilbage igen. Spolen bliver et symbol på moderens fravær, og ved at beherske spolens fravær/tilsynekomst overvinder barnet sin angst. Det kan beherske spolen og kommer derved indirekte til at beherske sin angst. Én situation – moderens fravær – erstattes med en anden situation – garnspolen. Barnet kan naturligvis godt opfatte spolen rent sensorisk og perceptuelt som en afgrænset ting. Spolen opnår sin symbolværdi ved at blive relateret et omfattende affektivt kompleks. På denne måde bliver det sensoriske til det sanselige – det er ikke blot en affektløs kognitiv størrelse, men er samlingspunkt for hele affektive konstellationer. Det betydningssystem, som opbygges, er identisk med det betydningssystem, som er fælles for drømme, kunst, musik, ritualer og myter, og det er også systemet for de psykoseksuelle fantasier. Endelig udgør sproget det tredje betydningssystem. Det er først med sproget, at selvrefleksionen – som er meget vigtig i terapien – bliver mulig.

Det er karakteristisk for alle tre betydningssystemer, at de – i varierende grad – er samfundsmæssige, og at de opstår gennem kombination af såvel kognitive som affektive elementer. Både i det første og det andet betydningssystem leverer den biologiske og fysiologiske modning af kroppen en række af elementer og zoner, som er specielt sensitive og dermed specielt egnede til at danne basis for betydninger. Den infantile seksualitet indgår primært i det første betydningssystem. Set på denne måde

udgør det imidlertid et udgangspunkt og grundlag for det andet betydningssystem og i mindre grad for det tredje. I forhold til de øvrige kulturanalytikere er den infantile seksualitet hos Lorenzer forbundet med en generaliseret betydningsdannelse (som dækker alt psykisk fra den mest primitive sansning til de mest komplekse og sublimerede tankeformer) funderet i et interaktivt rum mellem barnet og andre subjekter og objekter. På den ene side overskrides herved den traditionelle modstilling af natur og kultur (alt er samfundsmæssigt præget betydningsdannelse), hvilket kan være en fordel, på den anden side mangler der nogle distinktioner i denne totalitet.

5. Genital seksualitet i barndommen

Ikke alle psykoanalytikere støttede lige helhjertet Freuds tanker om den prægenitale seksualitet. Selv om alle gennemgående anerkendte eksistensen af oral- og analerotiske træk i barnets adfærd, var der tydelige gradforskelle m.h.t. den betydning, de blev tillagt. Sándor Ferenczi, der oprindeligt var en af Freuds mest lydige elever, og som med sin fantasifulde thalassa-teori (publiceret 1924, men affattet en halv snes år tidligere) samt amfimixis-teorien havde leveret et forsvar for den prægenitale seksualitet, lagde i stigende grad vægt på, at barnets sanseligt-seksuelle ytringer skyldtes overdrevne kærtegn og i mange tilfælde direkte seksuel misbrug fra de voksnes side, idet deres ømhed for barnet kammer over i »lidenskabelighed«. I den såkaldte kliniske dagbog fra 1932, der først blev publiceret i 1988, ser man tvivlen om den prægenitale seksualitet spire frem og til sidst forvandles til vished:

Genitaliteten opstår loco proprio [det rigtige sted] som en færdig specifik tendens til organaktivitet (senso-motorisk mekanisme). Før udviklingen af denne mekanisme har barnet ingen seksualitet. Tilbagevenden til den alment gyldige opfattelse: der findes ingen ekstragenital infantil seksualitet, men nok en tidlig genitalitet, hvis undertrykkelse fremkalder 1) sutning (?), 2) anallege, 3) uretrallege, 4) sadomasochisme, 5) ekshibitionisme – voyeurisme, 6) homoseksuelitet, alt sammen i form af hysteriske symptomer. »Oral organisation« er allerede sekundær. Det gælder også »anal-sadistisk« organisation.

Sutning: har oprindeligt intet med seksualitet at gøre – kun efter undertrykkelse af onanien, der begynder meget tidligt. Er ødipuskomplekset også en følge af voksen-lidenskabelighed? (Ferenczi 1988, s. 234, optegnelse fra 24.7.1932).

Hele den prægenitale seksualitet er altså at sammenligne med hysteriske symptomer. Den eneste sande infantile seksualitet er den genitale. Freuds

begrebslige forvandling af de hysterogene zoner til erogene zoner er hermed ophævet igen.

Ferenczi-eleven Michael Balint, der ligesom sin læremester oprindeligt påtog sig at forklare de prægenitale faser fylogenetisk (Balint 1930), ender samme sted som Ferenczi i sin hyldest til den »genitale kærlighed«. I 1935 fremsatte han en kritik af den prægenitale libidoorganisation, hvor han formulerer noget af grundlaget for den gren af objektrelationsteorien, som også Fairbairn og Winnicott siden tilslutter sig. Sanselighed, lyst og driftstilfredsstillelse flyttes ud af fokus til fordel for den ømme kærlighedsrelation til og det interpersonelle samspil med moderen.

Den mest velartikulerede modstand mod Freuds forståelse af den prægenitale seksualitet kom fra Wilhelm Reich og hans elever. Reichs tidlige interesse for orgasmens funktion, den såkaldt orgastiske potens og den genitale karakter implicerede en kritisk synsvinkel på den ikke-genitale seksualitet som værende neurotisk eller pervers. Som modstykke hertil fremhævede Reich forløberne for den genitale seksualitet i barndommen.

Flere inspirationskilder kan have været bestemmende for Reichs standpunkt, først og fremmest Malinowskis analyse af seksuallivet i trobriandkulturen, men også opsvinget i den medicinske sexologi og opdagelsen af kønshormonerne. Desuden stod han Ferenczi nær, uden at forholdet endnu har været fuldstændigt analyseret. Reich er formentlig det bedste eksempel på en fortaler for det klassiske seksualitetsbegreb, hvor seksualitet er identisk med genital seksualitet. Han kan bruges som idealtypisk model for et synspunkt, der i så stor udstrækning opprioriterer genitaliteten, at den må indebære en tendentiell ophævelse af den ikke-genitale infantile seksualitet. Reich hævder for så vidt, at samfundet skal indrettes så det giver optimal mulighed for at udfolde den naturbestemte genitale seksualitet, og vurderer derfor enhver afvigelse fra idealet som en samfundsbestemt ødelæggelse af naturen.

I sin første bog *Die Funktion des Orgasmus* (1927), der er helt forskellig fra det senere værk med samme titel, behandler Reich spørgsmålet om den prægenitale seksualitet ret præcist. På de første sider diskuteres Freuds uvidelse af begrebet seksualitet til at dække mere end genitalitet, og Reich forsøger at slå det hen med, at det primært var for at mildne udsagnene om seksualitetens rolle i neuroserne – eller for at »berolige« læseren, hvilket Reich så i øvrigt ikke mener Freud opnår, da folk reagerer lige så kraftigt på en teori, der opererer med en infantil seksualitet.

Spørgsmålet diskuteres mere detaljeret senere i bogen. Reich indleder denne diskussion med at sige, at Freud oprindeligt hævdede, at genitalitetens primat først indtræder i puberteten, mens han siden ændrede det til, at den opstår i den falliske fase. Reich er for så vidt ikke i tvivl om, at der findes prægenitale impulser og tendenser, men for ham at se er det ikke et spørgsmål om, hvordan genitaliteten opstår ud fra det prægenitale, men derimod omvendt, hvordan genitaliteten kan friholdes fra de prægenitale

impulser, hvordan genitaliteten kan undgå at blive blandet med de prægenitale impulser. Hans holdning er således, at den prægenitale organisering egentlig ikke har nogen direkte sammenhæng med den genitale. Den genitale har sine egne kilder, den opstår omkring 5-6årsalderen, og i den normale seksualudvikling er det en succes, hvis genitaliteten kan udvikles uden indblanding fra de prægenitale impulser, eller hvis disse fuldstændig integreres i genitaliteten (Freud mente, at de prægenitale strømninger mistede noget af deres intensitet i puberteten, men vedblev med at eksistere under »genitalitetens primat«).

De prægenitale impulser i voksenlivet er i den normale seksualudvikling knyttet til genitaliteten, således at en pirring af en prægenital zone direkte fører til en genital spændingstigning. I bedste fald optages partialdrifterne fuldt ud i genitaliteten. I næstbedste fungerer de som en slags perifere stimulatorer af den genitale libido. I værste fald kan de udvikles til såkaldt sekundære drifter af en unaturlig, pervers og asocial art. Dette sker under indflydelse af opdragelsen. Disse asociale, prægenitale partialdrifter bekæmpes også gennem opdragelsen, hvorfor de ofte fortrænges og således fungerer som udgangspunkt for en neurose. Det skadelige ligger dog ikke i denne fortrængning som sådan, men skyldes, at den ofte på samme tid rammer de genitale impulser. En isoleret fortrængning af de prægenitale partialdrifter er for så vidt kun negativ, fordi den genitale libido herved mister en forstærkning, en supplerende kilde. Tilfredsstillelsen bliver reduceret i forhold til den mulige tilfredsstillelsesmængde. Således hævder Reich, at der altid optræder impotens/frigiditet som ledsagefænomen ved neuroser.

Når de ikke-genitale erogene zoner kan betegnes som seksuelle, skyldes det således, at de forstærker den genitale libido, idet de indgår i det seksuelle forspil, men deres rolle er udelukkende bestemt ud fra deres relation til det genitale. Udviklingsmæssigt tolkes de prægenitale zoners aktivitet efter den falliske fase altid i deres relation til den genitale seksualitet:

Underordningen af de prægenitale tendenser under den genitale primat i den falliske fase af libidoudviklingen forudsætter altså også en kvalitativ ændring af partialdrifterne, som må tilskrives libidoens falliske karakter og påvirkninger fra det stadigt mere udviklede overjeg. (Reich 1927, s. 142).

Reich fastholder denne opfattelse af den prægenitale seksualitet som sekundær til den genitale seksualitet, også i den af hans tekster, som er mest psykoanalytisk, nemlig *Charakteranalyse* (Reich 1933). I hans antropologiske skrifter overtager han Malinowskis synspunkter, som han også tager til indtægt for, at genitaliteten i urkommunismen (der på afgørende punkter gentages i det utopiske klasseløse samfund) er seksuelt enerådende. Det ligger i hele Reichs synsmåde, at han har betragtede perver-

sioner som udtryk svære beskadigelser og var meget lidt tolerant over for udøvelsen af dem.

Reich leverede gennem 1920'erne og -30'erne enestående bidrag til såvel sexologien som seksualreformbevægelsen, men hans senere udvikling bragte ham væk for området og i retning af en kosmisk biomysticisme. Holdningsmæssigt havde han meget til fælles med Alfred Kinsey og William Masters, men deres tilgang var strengt positivistisk. Kinsey, der var uddannet biolog, og som havde tilbragt mange år af liv med indsamling og klassifikation af insekter, overførte denne metode til det menneskelige seksualliv, mens Masters bragte samlejet ind i det videnskabelige laboratorium og udforskede det på kryds og tværs. I begge sine hovedværker om henholdsvis mandlig og kvindelig seksualitet (1948, 1953) havde Kinsey afsnit om børns seksualitet. Materialet fik han bl.a. gennem interviews med fængslede pædofile, med repræsentanter for pædofile organisationer samt med enkelte videnskabeligt interesserede pædofile, der har ført nøje optegnelser over deres ulovlige seksuelle omgang med børn. Det sidste er blevet betragtet som forskningsetisk susppekt, ikke mindst hvis det er rigtigt, at Kinsey selv instruerede de pædofile i, hvad de specielt skulle registrere¹². Materialet godtgjorde imidlertid temmelig entydigt, at mange børn er i stand til at få orgasme, navnlig når de masturberes systematisk af en voksen. Undersøgelserne blev foretaget på børn fra fødslen, og Kinsey brugte ikke tid på at undersøge den prægenitale seksualitet og havde ikke Freud som en af sine referencer. Han skriver tværtimod, at hans data »ikke giver nogen støtte til det freudianske begreb om et prægenitalt stadium med generaliseret erotisk respons forud for en mere specifik genital aktivitet« (Kinsey 1948, s. 180).

Masters og Johnson var med deres laboratorieundersøgelser langt mere tilbageholdende, og direkte adspurgt har Masters svaret, at han ikke i sin egen levetid kunne forestille sig, at der ville blive foretaget egentlige empiriske undersøgelser af børns seksualitet. Det ville simpelt hen være kriminelt. Den videre forskning på feltet har derfor været sammenstykket af erfaringer fra antropologien, fra iagttagelser gjort af personale på børneinstitutioner, fra rapporterede erindringer samt fra kollektiver og »communes«, hvor man bevidst eksperimenterede med en friere seksualmoral. Dette betyder, at de publicerede forskningsresultater ikke kan betragtes som videnskabeligt testede i traditionel forstand. I Skandinavien er navnlig Thore Langfeldts navn forbundet med denne forskning, og han bidrager også til en fyldig amerikansk antologi, *Children and Sex* (1981), redigeret af Larry L. Constantine og Floyd M. Martinson. Diskussionsniveauet er strengt videnskabeligt, men den skjulte dagsorden er, at den infantile genitale seksualitet er et positivt potentiale, som bør kunne komme til friere udfoldelse, end tilfældet er i dag.

---

12. Jvf. en TV-udsendelse om Kinsey og pædofili sendt på DR1 1999.

I en sammenlignende antropologisk studie opregnes der fire typer af kulturer, (1) seksuelt repressive, (2) seksuelt restriktive, (3) seksuelt permissive og (4) seksuelt støttende. Herudfra konstateres, at jo mere repressivt et samfund er over for sex, jo mere ulykkelige er de enkelte medlemmer i deres ægteskaber, og flere skilsmisser bliver der, når det af sociale grunde er muligt. Omvendt siges det, at jo friere børns seksuelle opdragelse er, jo mere de får lov til at eksperimentere med egen og andres seksualitet på et tidligt tidspunkt, jo mere tilfredse bliver de som voksne med deres ægteskaber, og mere stabile er disse. Promiskuitet i barndommen og ungdommen synes altså at bane vej for et lykkeligere voksenliv.

Der skitseres en udviklingsmodel, der betragtes som den »bedste«:

(1) Spædbarnsalderen: Seksuel stimulering benyttes af forældrene til at pacificere børn (både manuel og oral). Børn tilskyndes til selvstimulering.

(2) Tidlig barndom: Børn er meget aktive autoerotisk og samles i grupper til autoerotiske happenings. Dette fører til seksuel udforskning og eksperimenteren, både heteroseksuelt og homoseksuelt.

(3) Den sene barndom: Ældre børn involverer sig i heteroseksuel rollemodellering, hvilket omfatter gentagne forsøg på samleje. Pigerne begynder at have samleje med ældre drenge, mens drengene endnu ikke kan udføre samleje.

(4) Puberteten: Piger udfolder aktiv seksualitet, hvilket omfatter konkurrencepræget promiskuitet. De lærer basale seksuelle teknikker. Drenge gennemgår den samme proces mindre fuldstændigt, da deres partnere især er mindreårige piger. Autoerotisk og homoseksuel aktivitet opgives som umodne former for seksualitet.

(5) Ungdom: Seksuelle relationer udfoldes også med voksne partnere for begge køns vedkommende. Ved udgangen af denne fase er pigerne giftemodne, mens drengene må udskyde ægteskabet for at skaffe sig en social position, hvor de kan sørge for en familie. Deres promiskuitet varer derfor længere. I begge tilfælde er deres udviklingsproces en garanti for stabilitet i ægteskabet. Dette bruges som argument for, at en frisættelse af børns og unges seksualitet ikke vil underminere samfundet.

I den moderne vestlige kulturkreds synes den mest liberale indstilling at herske i Skandinavien (permissiv). Ellers er tendensen restriktiv. Der har været bevægelser for nedsættelse af myndighedsalderen og for børns frigørelse og børns rettigheder, herunder også deres seksuelle rettigheder. Disse rettigheder formuleres vagt som børns ret til at få viden om det seksuelle, have adgang til litteratur om seksualitet og være seksuelle. Uden repressalier vil børn spontant begynde at have samleje i 6-8årsalderen og senest i 10-11årsalderen. Der er en sammenhæng mellem, hvor kærligt forældre opdrager deres børn, og hvor tidligt de debuterer seksuelt. Det anses for givet, at børn har de samme fysiologiske reaktioner før puberteten som efter. Børns seksuelle interesse er cyklisk og aperiodisk, hvilket bl.a. skyldes, at deres seksuelle pirringstærskel er højere (kræver

mere stimulering). Hudkontakt, nøgenhed og synet af genitalier vil almindeligvis ophidse børn seksuelt. De foretrækker jævnaldrende og allerede kendte partnere.

Man hævder at have dokumentation for, at når der kan konstateres negative psykiske følger af børns forhold til pædofile, skyldes det (1) at det er foregået uden barnets samtykke (barnet er blevet psykisk eller fysisk tvunget), (2) at familien unnlader at støtte barnet og i stedet fordømmer og dramatiserer det skete, eller (3) at barnet har et mangelfuldt eller misvisende billede af, hvad sex er. Denne gennem bogen ofte gentagne påstand siges at hvile på iagttagelser af pædofiliofre samt på tværkulturelle undersøgelser, der også inkluderer samfund med legitim eller accepteret børnesex. Ikke overraskende synes forfatteren at være positivt stemt over for børneporno som middel til at nedbringe pædofiles reelle overgreb samt over for incest som middel til at opløse de traditionelle familieroller.

Den samfundsmæssige accept af børns seksualitet antages at ville komme i tre trin: (1) accept af børns masturbation, (2) accept af børns seksuelle relationer til jævnaldrende og (3) accept af børns seksuelle relationer til voksne. At udviklingen går i denne retning aflæses bl.a. af den stigende accept af, at barnets erhvervelse af en sanseligt-erotisk kompetence begynder meget tidligt, og at en sådan kompetence senere er til gavn for den voksnes seksualitet (jvf. Nina Boelsgaard Christensen og Sonny Kaasing Nielsens artikel).

6. Den prægenitale modrevolution

Hvor en række psykoanalytikere og sexologer nedprioriterer den prægenitale seksualitet og opprioriterer den genitale, da er der også eksempler på teorier, hvor dette forhold vendes om – hvor den prægenitale seksualitet opprioriteres og den genitale nedprioriteres. Selv om teorierne for det meste er fremsat af filosoffer og sociologer, som er fjernet fra den terapeutiske praksis, så udgør de alligevel en fortolkningsmulighed, som er til stede i psykoanalysens begrebsapparat. Et af de bedste eksempler på en sådan teori er fremsat af frankfurterfilosoffen Herbert Marcuse, som i sin bog *Eros og Civilisationen* (Marcuse 1955) argumenterer for, at det ideelt set er muligt at undslippe genitalitetens primat og hverved frigive ukendte positive potentialer i mennesket.

Marcuses analyse er baseret på en skelnen mellem to former for repressioner (terminologisk er det engelske ord *repression* vanskeligt at oversætte, idet det både er termen for fortrængning og undertrykkelse i henholdsvis den psykoanalytiske og den marxistiske litteratur). De to typer kaldes grundrepression og merrepression. Mens grundrepressionen er udtryk for en helt fundamental fortrængning – bl.a. urfortrængningen – er merrepressionen den samfundsmæssigt specifikke repression, som er

nødvendig for at opretholde det samfund, som individet lever i. En af Marcuses bærende pointer er, at en meget stor del af individets potentielle libido bindes i kroppen, bl.a. ved at socialisere kroppen til et arbejdsinstrument. Ifølge Marcuse anvendes en stor del af libidoen i sublimeret form til arbejdet, og det vil mere præcist sige til en anvendelse af kroppen og psyken i arbejdet. Hvis samfundet blev indrettet på en anden måde, og hvis arbejdet forstået som en ressourceluger blev nedtonet eller ændret kvalitativt, så ville libidoen i langt højere grad og omfang kunne anvendes til lystbetonede aktiviteter. For Marcuse vil en ophævelse af merrepressionen give anledning til tre ændringer: arbejdet omformes til leg, tidens tyranni overvindes, og der indtræder en selvsublimering af sanseligheden. De to første punkter er i for høj grad knyttet til en romantisk idé om et arbejdsfrit samfund, en idé som vel deles af kun ganske få (det var før energikrisen og miljøproblemerne). Til gengæld er det sidste punkt interessant og indeholder en stillingtagen til forholdet mellem genital og ikke-genital seksualitet.

For at præcisere den ikke-genitale seksualitets mulige skæbne kunne Marcuse have brugt begrebet partialdrift, hvad han ikke gør. En ophævelse af genitalitetens primat vil indebære, at de ikke-genitale partialdrifter fortsætter uintegreret og hver især søger deres tilfredsstillelse. Der vil ikke være et fælles driftsmål, de subsummeres under. Nogle har tolket dette som læggende op til en anarkistisk samfundsform, hvor den umiddelbare stræben efter lyst er det altdominerende. Imidlertid mener Marcuse netop, at der skal foretages en sublimering, dvs. at målet for driften bliver et andet, uden at dette i øvrigt skal opfattes som en negativ forsvarsmekanisme.

Den kerne i teorien, vi vil fremhæve her, er spørgsmålet om sanselighed. Marcuse har en meget interessant analyse af begreberne sansning og sanselighed, hvor han ved hjælp af den tyske romantiske digterfilosof Friedrich von Schiller viser, at vores nuværende begreb om sansning som en receptiv-kognitiv størrelse er en rationalisering og kognitivisering af noget, som principielt har en lystdimension indbygget i sig. Det tyske ord *Sinnlichkeit* har etymologisk to betydninger: det kan både forstås som sansning og som sensualitet, hvor det sidste kan defineres som lystbetonet sansning. Marcuses utopi er i sidste instans baseret på det mulige i at transformere sansning til sensualitet, dvs. at opprioritere den positivt affektive komponent i menneskets kognition. Hvis f.eks. arbejdet skal være en leg, så er det bl.a. ved, at hver delproces i arbejdet helt ned til de enkelte handlinger i sig selv er lystbetonede.

Nyere freudomarxister såsom Reimut Reiche, Michael Schneider og Alfred Krovoza gjorde på forskellig måde op med Marcuses utopi baseret på den prægenitale seksualitet. Den prægenitale seksualitet er for dem blot en omvending af den genitale, og hvis man skal beskrive epokens undertrykkelse af individet, så fokuseres der lige så meget på den prægenitale seksualitet. De såkaldte vareæstetikere argumenterede for, at varer

i det hele taget spiller på og udnytter den prægenitale seksualitets partialdrifter. For disse freudomarxister er der ikke noget specielt frigørende i partialdrifterne, og selv om man kan argumentere for, at de spiller en afgørende rolle i bevidsthedsdannelsen, så er der ikke noget, der taler for, at manglende indgreb og manglende reguleringer vil frigøre en række nye positive potentialer. Partialdrifter vil altid skulle socialiseres, og en utopi kan ikke bygge på partialdrifterne, da ingen aner, hvad der ville ske, hvis de blot blev fritstillet. Sagt på en anden måde analyseres partialdrifterne til at være et lige så markant udtryk for det eksisterende samfund, en slags samfundsmæssig defineret række af lystformer, og da utopien vanskeligt kan præciseres, kan forholdet mellem partialdrifter, deres indhold og genitaliteten heller ikke.

Freudomarxismen fik aldrig den samme indflydelse i Frankrig som i Tyskland p.g.a. Jacques Lacans tilstedeværelse, men de fleste medlemmer af *Tel quel*-gruppen havde dog både Marx og Freud på programmet. Jean-Joseph Goux forsøgte med den såkaldte »numismatik« at uddrage fælles økonomiske principper af marxismen og psykoanalysen og mente, at Marx' fremstilling af udviklingen fra simpelt varebytte til anvendelsen af guldet som almen ækvivalent var isomorf med psykoanalysens fase-række fra oral til genital (Goux 1968-69). Argumentationen er mindre væsentlig end den politiske vision: ligesom den undertrykkende kapitaldannelse kun kan fungere ved at have guldet som en universel målestok for værdi, således forudsætter den seksuelle undertrykkelse genitalitetens primat, der udsuger alle kroppens øvrige lystpotentialer for at tildele genitalzonen et lystmonopol.

Selv om *Tel quel*-gruppen ikke direkte anbefalede et drifternes anarki, gik deres interesse og sympati i retning af perversionerne, f.eks. som disse blev fremstillet litterært hos marquis D.A.F. de Sade og Georges Bataille. Også hos den manifest homoseksuelle franske filosof Gilles Deleuze lå den positive utopi hinsides genitaliteten, og kollegaen Michel Foucault påbegyndte sin fremstilling af seksualitetens historie med en dekonstruktion af kønnet som fællesnævner for seksualiteten. Den pædagogiske, medicinske og til sidst psykoanalytiske interesse for børneseksualiteten ser han som ét stort forsøg på at kontrollere alle dele af barnet (jvf. afsnit 1). Et positivt modbillede finder han i antikkens frie omgang mellem kønnene og den berømte erotiske mesterlære, som drenge står i til voksne mænd. Et oprindeligt planlagt selvstændigt bind om børns seksualitet nåede Foucault aldrig at færdiggøre.

Det er bemærkelsesværdigt, at Lacan skriver meget lidt om infantil seksualitet og i stedet koncentrerer sin seksuelle interesse om fallos og kastration. Onde tunger vil vide, at han i sin egen udvikling sad uhjælpeligt fast i den falliske fase, og en af hans skarpeste kritikere, Janine Chasseguet-Smirgel, der selv et langt stykke forsvarede den klassiske faseteori, mener, at den Lacan'ske fallos kun er en fækal penis – et stykke værdiløst lort der via teoretiske finurligheder tillægges magiske egenska-

ber. Kropslysten udtrykkes af Lacan med begrebet *jouissance* (nydelse, orgasme), der begrebsmæssigt udstyres med stadig flere paradoksale træk, men som netop synes at ekskludere den infantile kropslyst. Vi skal således frem til Lacan-eleven Jean Laplanche for at finde en grundig fransk rekapitulering af den Freud'ske teori om infantil seksualitet (jvf. afsnit 8 samt Rolf Reitans artikel).

Andre teoretikere har tematiseret nogle tilsvarende aspekter af forholdet mellem den ikke-genitale og den genitale seksualitet. En af disse er den amerikanske psykoanalytiker George Klein, som i nogle artikler fra 1970erne (posthumt udgivet i 1976) begyndte på en omfortolkning af lystbegrebet. Kleins udgangspunkt er en kritik af det traditionelle psykoanalytiske lystbegreb, defineret som en reduktion af spænding/ulyst. Han ønsker af omtolke lyst til en positiv kvalitet i sig selv og indfører som alternativ seks grundformer for lyst, som er kvalitativt forskellige. Han skelner således mellem *spændingsreduktion*, *funktionslyst*, *effektlyst*, *sensuel lyst*, *lyst ved at glæde andre* og *lyst ved syntese*, hvilket også kaldes æstetisk lyst. Det er især funktionslysten (glæden ved at afprøve motoriske funktioner og andre færdigheder), effektlysten (lysten ved at manipulere med genstande) og sensuel lyst (sanselyst), som kan forbindes til den herværende tematisering, idet de øvrige lystformer forbliver noget upræcise. Selv om det er lidt uklart i de ufærdige manuskripter fra Kleins hånd, definerer han til tider den sensuelle lyst som den seksuelle. Der er imidlertid ikke noget til hinder for, at man definerer alle lystformerne som seksuelle.

Pointerne i dette er, at Klein i hvert fald kraftigt opprioriterer den sansemæssige lyst som en mulig definition af eller komponent i seksualiteten, og at han for at kunne gøre dette føler sig nødsaget til at omdefinere forholdet mellem kognition og affekter. Hver lystoplevelse opbevares i en kognitiv struktur, et skema. Ved gentagelse af oplevelsen udvides og differentieres skemaet, og der knyttes såvel motoriske som yderlige affektive komponenter til det. Lystoplevelsen får her en central placering i den generelle motivationelle og kognitive struktur, den bliver en del af de psykiske grundelementer.¹³

7. Udvidet fortolkning af den ikke-genitale infantile seksualitet

Ovenstående gennemgang af modstillingen mellem det ikke-genitale og det genitale har eksemplificeret tre forskellige tilgange til spørgsmålet om forholdet mellem ikke-genital og genital seksualitet i den infantile seksualitet. Enten opprioriteres en infantil genital seksualitet (som hos Reich), hvorved den prægenitale bliver sekundær – målet er at den geni-

---

13. Jvf. også gennemgangen af George Kleins lystteori i Andkjær Olsen/Køppe 1996, s. 642-47.

tale opsuger og neutraliserer den prægenitale. Eller også nedprioriteres den genitale seksualitet, og man argumenterer for muligheden af at frisætte den infantile polymorfe perversitet i en generel lystgørelse af bl.a. kroppen. Den genitale seksualitet bliver her opfattet som i bedste fald kun et biologisk instinkt, som kun marginalt har indflydelse på den samlede seksualitet. Endelig kan man helt erstatte begrebet seksualitet med lyst og indlede en kategorisering af forskellige lystformer. Dette tiltag har dog en tendens til at gøre lyst universel og har vanskeligheder med klart at definere, hvad der egentlig er en seksuel lyst til forskel fra andre former for lyst.

Man kunne i denne sammenhæng overveje, om nogle af de mange nyere teorier om kroppen og kroppens funktion i den ontogenetiske dannelse af psyken kunne inspirere til en reformulering eller udvidelse af den klassiske psykoanalytiske teori om den infantile seksualitet. På den ene side har psykoanalysen altid lagt vægt på kroppen i relation til psyken tidlige dannelse, dels helt eksplicit i beskrivelsen af jegets grundlæggelse som et kropsjæg (Freuds lystjæg og dets opløsning, Lacans spejlstadium m.m.), dels i en af Freuds klassiske definitioner af drift, hvor drift defineres som »en psykiske repræsentation af en indre somatisk spændingskilde« (drift kan her fortolkes som en repræsentation af det somatiske i det psykiske og dermed også af kroppen i psyken). På den anden side kunne man også inddrage visse nyere teorier uden for psykoanalysen, såsom Lakoff og Johnsons kognitive semantik, diverse fænomenologisk inspirerede analyser af en intentionel krop, bl.a. baseret på Merleau-Ponty, og dele af Sterns teorier, specielt vitalitetsfølelserne. Man kan undre sig over, at der tilsyneladende ikke er nogen, der har forsøgt at samle aspekter af disse teorier til en samlet belysning af den ikke-genitale infantile seksualitet – og omvendt.

I Lakoff og Johnsons kognitive semantik (Lakoff 1987, Johnson 1987) hævdes det bl.a., at forudsætningen for menneskets begrebsdannelse findes i en række kropsligt relaterede skemaer. De kaldes kinæstetiske billedskemaer og omfatter bl.a. op/ned, center/periferi, foran/bagved, containere, indre/ydre. kraft og lineær rækkefølge. De tænkes dannet som størrelser, der udgår fra kroppens aktive relation til omverdenen, og som afsættes eller etableres som psykiske og semantiske grundelementer. Teorien går nu videre ud på, at stort set alle begreber og dermed semantiske betydninger dannes med udgangspunkt i disse billedskemaer, ofte som metaforiske relationer. De fleste begreber – og det gælder størrelser som kærlighed, frihed og bruttonationalproduktet – består af metaforiske omskrivninger af de basale skemaer. Bruttonationalproduktet tænkes i hvert fald som ikke-teknisk term, som en kæmpe sum penge (container), der dynamisk cirkulerer (kraft) mellem en række instanser (lineær rækkefølge) etc. Kroppen og dens fundamentale positionering (oprejst, fremadbevægende, et indre eget liv i forhold til en ydre omverden) aftegner en basalkategorisering, som er universel for mennesket. I en psykoanaly-

tisk ramme er der ikke noget specielt opsigtsvækkende i rækken af skemaer – de ligger for så vidt allerede i Melanie Kleins beskrivelse af, hvordan de ubevidste fantasier ved hjælp af især introjektion og projektion differentierer et net af relationer, som godt kunne beskrives på samme måde, som en del af disse skemaer beskrives. Der er en pointe i at forbinde dem til kroppen, men en psykoanalytisk beskrivelse ville ved at forbinde dem til partialdrifterne kunne beskrive skemadannelsen som også havende et individuelt aspekt, hvad den kognitive semantik ikke har prætenderet.

Daniel Sterns begreb om vitalitetsfølelser (Stern 1985) indebærer tilsyneladende nogenlunde det samme, om end det altså kun gælder for følelser. Pointen i vitalitetsfølelserne er, at de udgør et basalt niveau for udviklingen af senere og mere differentierede følelser. Vitalitetsfølelser opstår ud fra en række vitale funktioner – vejrtrækning, indsoven, opvågningen, sult og tørst opståen og forsvinden – og på grundlag af den kropslige manipulation som spædbarnet er udsat for når det pusles, skiftes, bæres rundt etc. Spædbarnet generaliserer herudfra en række dynamiske fornemmelser såsom følelser af noget *brusende*, *blegnende*, *eksplosivt*, *flygtigt*, *pulserende* og *bølgende*. Ligesom ved de amodale perceptioner er der tale om generaliserede formdannelser, som går på tværs af forskellige sansemodaliteter, om end den coenæstetiske umiddelbart dominerer i forbindelse med vitalitetsfølelserne. Vitalitetsfølelserne går på tværs af de almindelige lyst/ulystbetonede følelser og affekter, idet de samme dynamiske kvaliteter, f.eks. det eksplosive, både findes i forbindelse med lystbetonede og ulystbetonede affekter. På denne måde er vitalitetsfølelser eksempel på en form for amodale perceptioner. Det antages i dag, at spædbarnet tværmodalt kan percipere kontur, bevægelse, antal og rytme, dvs. enheder for form, kvantitet og tid. Det er stadig usikkert, om dette indebærer en egentlig forestillingsdannelse omkring disse abstrakte størrelser. Det ville nemlig implicere en egentlig begrebsdannelse, der sædvanligvis tidsfæstes senere i udviklingen.

De kinæstetiske billedskemaer og den amodale perception passer fortrinligt til hinanden. I en psykoanalytisk sammenhæng ville man umiddelbart sige, at der var tale om primært adaptive funktioner, og at det derfor ikke har særlig meget med infantil seksualitet at gøre. Der kunne til nød være tale om, at de kunne være udgangspunkt for dannelse af seksualdrifter i form af tilknytning, men i sig selv er de mindre relevante. Et sådant argument bygger imidlertid på en skarp skelnen mellem det adaptive og det psykoseksuelle, som formentlig bør omfortolkes i retning af, at der er tale om en meget stor overlappning i begyndelsen, og at der først på en senere tidspunkt sker en differentiering. Den amodale perception indebærer således, at der fra begyndelsen findes en tværmodel betydningsdannelse, som også må gælde affekterne. Man kan enten vælge at betragte affekterne som en modalitet for sig på linje med andre modaliteter eller som en mere grundlæggende og på-tværs-gående størrelse, der

kan hæfte sig til alle andre modaliteter. Men både de kinæstetiske billedskemaer og de dynamiske kvaliteter i vitalitetsfølelserne (rytme, bølge, eksploderende etc.) konstituerer et fælles register af parametre og grundbetydninger, som hverken er kun adaptivt eller psykoseksuelt.

Fra en psykoanalytisk synsvinkel kunne man endvidere insistere på, at denne betydningsdannelse kun kan lade sig gøre, hvis motoren i udviklingen er sensualiteten. Der er således ikke tale om, at der først sker en sansning, som derefter i nogle tilfælde forbindes med en affekt, men derimod om en lystbetonet sansning. Ingen sansning er fri for affektive komponenter, og i enhver affekt indgår et kognitivt element. Man kunne placere fænomenerne på et præ-affektivt/kognitivt plan, eller man kunne sige, at de to komponenter er uadskillelige. Senere vil de to komponenter findes i et væsentligt mere varieret styrkeforhold, men i begyndelsen er adskillelsen kun hypotetisk.

8. Forførelse, incest og pædofili

Vi har omtalt Freuds berømte opgivelse af forførelsesteorien i 1897 og hans efterfølgende udvikling af teorien om den infantile seksualitet. Den hårdeste kritik af denne manøvre er kommet fra to tidligere medlemmer af den internationale psykoanalytiske forening, Alice Miller og Jeffrey Masson, og disse to har samtidig gjort sig til eksponenter for den eksplosive interesse for skadevirkningerne af incest og pædofili, der rejste sig fra midten af 1970'erne (jvf. Andkjær Olsen/Køppe 1987). I dette særlige lys blev psykoanalysen betragtet som fortalere for det seksuelle misbrug af børn, da den angiveligt skal have benægtet, at »forførelse«, dvs. misbrug, kunne være sygdomsårsag, og da den ved at postulere seksuelle impulser hos barnet og ved tilsvarende at postulere, at seksualundertrykkelse altid var den ultimative sygdomsårsag, de facto gav grønt lys for, at barnet kunne have seksuelle relationer, herunder også til voksne.

Hvad angår angrebet på Freud, var opgivelsen af forførelsesteorien ikke ensbetydende med, at han anså »forførelser« for uskadelige. Han sagde, at forførelser ikke i alle tilfælde – som han havde troet – var sygdomsårsagen hos de voksne neurotikere, han behandlede. Rent faktisk kan man finde forførelser som træk, der indgår i sygdomsætiologien i alle hans store sygehistorier, men de indgår ved siden af andre træk af traumatisk karakter, og det er meget svært at udskille, hvilke enkeltoplevelser der har leveret hvilke træk ved neurosen. Freud plejede at konkludere, at ætiologien var sammensat af mange heterogene faktorer. Dette er i øvrigt et problem, der stadig er uløst hos nutidens misbrugsteoretikere.

Freud – og den senere psykoanalyse – interesserede sig for den psykiske konflikt og skadevirkningerne af fejlagtige konfliktløsninger baseret på forsvarsmekanismer. I denne tankegang vil et indbrud i barnets seksualitet både kunne bestå i et voldeligt seksuelt overgreb og i en afstraf-

felse for barnets egne seksuelle aktiviteter. I begge tilfælde vil seksualimpulsen lide et afbræk. I det meget sammensatte billede, der tegner sig af årsagsforholdene omkring seksuel misbrug skal man derfor være opmærksom på, at det ikke behøver at være handlingens seksuelle karakter, der er skadelig, men lige så godt kan være overgrebets voldelige karakter, påbudet om hemmeligholdelse, ensomhedsfølelsen ved at bære på hemmeligheden, omgivelsernes fordømmelse af det skete og barnets heraf skabte skyldfølelse. Var pædofilien med andre ord samfundsmæssigt accepteret, for ikke at sige en samfundsmæssig norm, vil skadevirkningerne formentlig være meget vanskelige at spore.

En del af diskussionen omkring psykoanalyse og seksuelt misbrug af børn er strandet på spørgsmålet om fantasi versus realitet. Freud mente, at en række misbrugsberetninger hos neurotiske patienter tjente som forsvarsmekanismer. Skyldfølelsen over patientens egen seksuelle lyst og eventuelle masturbation blev i nogle tilfælde projiceret over på en indbildt krænker. I virkeligheden er der dog ikke her tale om et enten-eller, hvilket Freud senere – bl.a. i analysen af ulvemanden – gav eksempler på. En fantasi – herunder en forførelsesfantasi – kan krystallisere sig omkring konkrete oplevelser knyttet til plejen, og disse oplevelser vil så senere under indflydelse af en skærpet seksualmoral antage karakter af krænkelser. Psykoanalysen påtager sig ikke at udføre detektivarbejde, og hele spørgsmålet om, hvorvidt børn er troværdige vidner, må den nødvendigvis overlade til andre at besvare (jvf. Dorth Berntsens artikel). Hovedreglen synes klart at være, at terapeuten skal tro på patienten, ligesom forældrene skal tro på barnet, indtil det modsatte er bevist. Enhver tvivl skal komme patienten og barnet til gode. Omvendt skal retssystemet også tro på den anklagede krænker, indtil det modsatte er bevist. Her skal tvivlen komme den anklagede til gode.

Vi har tidligere i artiklen omtalt psykoanalytikerens Jean Laplanche som den, der bedst har været i stand til at ekstrahere det væsentlige i Freuds seksualteori. Ifølge Laplanches synsvinkel vil seksualitetens tilstedeværelse i barnet altid skyldes en form for forførelse, dvs. en på én gang sanselig og psykisk kontakt med andre mennesker, der indpræger specifikke lystoplevelser, som på deres side kræver gentagelse. En partialdrift er i denne forstand intet andet end en gentagelseskrævende lystoplevelse. Barnet lærer kun sig selv at kende gennem kontakten med andre, det lærer kun sin egen krop at kende gennem kropslig berøring af andre, og det lærer kun begæret at kende gennem den andens begær. Forførelse er ikke noget exceptionelt, men noget normalt og uundværligt for barnets udvikling. Til at dække dette almene fænomen indfører Laplanche betegnelsen *urforførelse*, mens han reserverer termen *intromission* til den patogene forførelse (jvf. Rolf Reitans artikel).

De organiserede pædofile har fremført argumenter for, at pædofile relationer vil være til gavn for barnet, hvis den voksne overholder bestemte regler, herunder at forholdet foregår med barnets samtykke (se f.eks.

Schmidt 1997). Undersøgelser af eftervirkningerne af pædofile forhold synes da også at dokumentere, at graden af initiativ hos barnet og graden af omgivelsernes accept er bestemmende for forholdets mere eller mindre positive udgang (Constantine/Martinson 1981). Ligesom homoseksualitet for blot hundrede år siden var forbudt i de fleste kulturer og belagt med strenge straffe, men i dag er en fuldt legal seksualpraksis, mener de pædofile, at deres perversion vil blive eller i hvert fald bør blive samfundsmæssigt accepteret inden for en overskuelig fremtid.

Psykoanalysen kan på ingen måde tages til indtægt for sådanne utopier, ligesom den i det store og hele ikke gik ind for at helbrede neuroser med sex eller for det synspunkt, at mest mulig sex skulle være vejen til psykisk sundhed. Det vil ikke være muligt i psykoanalysen at finde argumenter for det ønskværdige i at oplære børn i genital seksuel adfærd – eller for at udlevere børn frit til pædofile. Dette er ikke et spørgsmål om, hvorvidt incestforbudet skal bevares eller ej. Incesttabuet var en simpel nødvendighed i primitive samfund, fordi det implicerede en overkommelig metode til organisere det sociale fællesskab mellem familier og klaner. I udviklede samfund findes mange andre metoder til at nå dette mål, og det betyder, at der godt kunne slækkes på incestforbudet m.h.t. relationer mellem voksne. Heri ligger der næppe noget større problem. Derimod vil det have stærkt negative konsekvenser at ændre på lovgivningen om pædofili.

Ifølge den overordnede psykoanalytiske hypotese er barneseksualitetens vigtigste funktion at formidle de samfundsmæssige læreprocesser af følelsesmæssig og interpersonel art, som vil gøre barnet i stand til at fungere i samfundet som voksent. Der er nødvendige kriser at overvinde, når én psykisk organisation afløses af en ny, og disse kriser bliver des vanskeligere, jo flere af barnets lystpotentialer der er bundet til autoerotiske eller andre erotiske aktiviteter, som det kræver en psykisk indsats at forlade igen. Det vanskelige symbiotiske forhold til moderen ville givetvis gentage sig i forholdet til en hypotetisk seksualpartner, og en unødigt sanelig ophidselse af barnet uden en adækvat tilfredsstillelse vil i alle tilfælde kun gøre udviklingsprocessen vanskeligere. I det moderne vestlige samfund, hvor kravet til barnets læreprocesser er enormt, vil en øget seksualisering uvægerligt komme på tværs af de overordnede udviklingsmål. Man kan dertil sige, at relationer på tværs af generationspolariteten i alle tilfælde er skabt for at brydes igen, og at dette brud hænger sammen med ødipuskomplekset, som det ikke bør gøres vanskeligere for barnet at overvinde end højst nødvendigt. I denne forstand vil seksuelle relationer mellem jævnaldrende og jævnbyrdige børn være at foretrække, mens en kun lille alders- eller styrkeforskel vil medføre en risiko for udnyttelse og manipulation (jvf. Dorthe Lipperts artikel).

Man kan anlægge forskellige synsvinkler for at vurdere et samfunds seksualpædagogik og seksuelle socialisation. Det forekommer os, at den vestlige kulturs model for en høj grad af forbudsanvendelse, der primært

retter sig mod barnets egen adgang til og omgang med lyst (stimulanser i enhver forstand, herunder onani), på godt og ondt modsvarer det spændings- og stressniveau, der kræves for at holde dette samfund i gang. Det er nødvendigt, at der koncentrerer stærke psykiske kræfter i den instans, psykoanalytikerne kalder overjeget (og som i andre teorier har andre navne), og disse kræfter er ifølge den psykoanalytiske hypotese af seksuel art. Det vil få uoverskuelige konsekvenser, hvis den basale indre styring baseret på selvkontrol bliver erstattet af ydrestyring. En tendens i denne retning har afgjort kunne spores, som vi har hørt hos David Riesman, Alexander Mitscherlich og Christopher Lasch, men det er netop blevet ved tendensen, fordi der uvægerligt sætter korrektionsmekanismer ind, når »samfundsmoralen« bliver for løs og de narcissistiske personlighedstræk for fremtrædende.

Man vil ikke umiddelbart se hovedstrømmen af de såkaldt progressive børnepsykologer og pædagoger vende tilbage til den mere konsekvente pædagogiske model, der hører sammen med ødipusteorien. I stedet iværksættes en indirekte korrektion. For at begrunde en øget opmærksomhed på og kontrol af barnet udpeges en meget lille, men særdeles velegnet gruppe af syndebugke, de manifest pædofile, som børnene skal beskyttes imod, og hvis overgreb nu på en næsten religiøs måde får skyld for snart sagt alle slags psykiske og adfærdsmæssige problemer hos børn. Hvor incest og pædofili tidligere var et isoleret og overkommeligt problem, bliver det nu til en særdeles truende fare, der samtidig indvarsler et opgør med tidligere tiders kulturradikale forestillinger om, at børn bør have de samme rettigheder og nyde de samme friheder som voksne. Forældre skal tværtimod – ligesom i 1800-tallet – til at overvåge deres børn, studere deres symptomer og udspørge dem om alt mellem himmel og jord, altsammen for at holde den allestedsnærværende seksuelle trussel ude af børneværelset. Selv om den resulterende pædagogiske opstramning er adækvat i den forstand, at forældre og børn igen kommer tættere på hinanden, er den nærmest paranoide begrundelse for nyorienteringen helt misvisende.

Det kræver så afgjort en forklaring, at valget af passende syndebugke netop er faldet på de pædofile, og at incest/pædofili gennem mere end to årtier har kunnet bestemme overskrifterne i aviserne og den offentlige debat. Både udbredelsen og skadevirkningernes omfang synes overdrevne, og den teoretiske forståelse af problemstillingen truer med at bombe den generelle teori om barnets seksualitet såvel som den tilhørende pædagogik tilbage til tiden før Freud. At incest/pædofili-interessen (og medierne videregiver uhæmmet, ukritisk og med savlende sensationslyst alt, hvad der kan vække interesse, herunder også de stik modsatte synspunkter, så gryden kan holdes i kog) er sammenfaldende med reaktionerne mod børnefrigørelsen og ofte formuleres af personer, der tidligere selv var en del af frigørelsestendensen, peger på et psykologisk årsagsforhold.

Med seksualfrigørelsen i 1960erne fulgte opløste parforhold, opløsning af familien som grundlæggende institution for børneopdragelsen og en tilsvarende opgradering af hele børneinstitutionsområdet. Det tidligere intime forhold til barnet, som de voksne på godt og ondt kendte fra deres egen opvækst, var hermed truet. Truslen bestod ikke i, at børnene selv blev frigjorte og autonome, men i, at de kom under anden indflydelse uden for forældrenes kontrol. Tabet af børnene blev tolket som et tab til andre personer. Nogen skulle have skylden for den brudte intimitet, fordi forældrene ikke selv var parate til at påtage sig skylden. Man kan derfor hævde, at incestangsten i virkeligheden udtrykker angsten for at miste barnet til en fraskilt ægtefælle. Når familien gik i stykker, kunne forestillinger om, hvad den fraskilte fader tidligere havde gjort eller vedblev med at gøre, blive besættende, og derfor blev incestmistanke gjort til en fast rubrik hos psykologer og psykiatere, når børn havde psykiske problemer. I praksis var sådanne løst begrundede incestmistanker i retslig sammenhæng et stærkt argument for at få eneretten til børnene tilbage, dvs. nægte ægtefællen samkvemsret.

På samme måde kan man hævde, at angsten for at miste barnet er blevet projiceret over på daginstitutionsområdet, hvor pædagogerne i mange tilfælde har et mere familiært forhold til børnene, end forældrene selv har tid og energi til at have. Barnets yndlingspædagoger blev på den måde en farlig del af familien, idet de forvandlede til forældrene rivaler m.h.t. børnenes intimitet. Hvad er derfor mere nærliggende end at beskyldte pædagogerne for at misbruge børnene? At der findes manifest pædofile, der camouflerer sig som pædagoger og på den måde begår iøjnefaldende lovovertrædelser, er kun gnisten, der får tendensen til at eksplodere.¹⁴

Man har gennem de seneste årtier set en klar tendens i retning af at udvide kredsen af mulige krænkere. Det er ikke mere kun børneløkkere, ikke kun fædre og stedfædre og ikke kun pædofile pædagoger, søndags-skolelærere og spejderførere. Det er – som det seneste skud på stammen – også søskende og legekammerater, og der behøver principielt ikke at være nogen aldersforskel mellem den krænkende og den krænkede, blot der er en forskel i styrkeforholdet eller måske to, der slutter sig sammen mod en tredje. Det antages generelt, at krænkende børn selv er blevet krænket, og de kræver derfor en dobbelt terapeutisk indsats.¹⁵

Når man ser, hvilke storslåede beskæftigelsesmuligheder der hermed åbner sig for psykologer på dette felt, kan man ikke lade være med at

---

14. På samme måde kan en tynd sag om dødshjælp på et plejehjem blæses op til uhørte dimensioner p.g.a. børnenes dårlige samvittighed over, at de ikke selv kan tage sig mere af deres gamle forældre.

15. Terapeutisk og ikke politimæssig: Man kan næppe i Danmark finde fortalere for, at man bør fængsle en 11årig dreng, der vil hjælpe sin lillesøster med at tisse, sådan som det er sket i USA, men man bør ikke desto mindre være opmærksom på tendensen til, at også børn kan dæmoniseres.

tænke, at det er i psykologstandens interesse at uddifferentiere hele børneseksualitetens brogede univers i veldefinerede behandlingskrævende enkelttilfælde. Det er imidlertid ikke blot at gå alt for vidt, men at gå i en helt forkert retning. Man bør ikke forbise, at børns indbyrdes relationer reflekterer nogle langt mere almene forhold end seksuelle krænkelser. Barnets ødipuskompleks er noget generelt: fra en overordnet synsvinkel handler det om, at barnet indlærer samfundsmæssige omgangsformer, normer og idealer; fra barnets egen snævre synsvinkel handler det om at vende en passiv erfaring til en aktiv, enten ved at spille ud med en konflikt mod den voksne idealperson eller ved at finde en mere overkommelig stedfortræder i form af et andet barn.

Når børn færdes i grupper, som de gør i institutioner, vil der udvikles en lukket børnekultur, der kun indirekte præges af voksne. De spændinger, der opbygges i barnet i dets eget stressede liv, afreageres over for andre børn. Når der p.g.a. voksenkulturens eventyrlige fokusering på sex i en udvendig, sprogligt eller visuelt mediekolporteret form uvægerligt er sket det, at sex er blevet et tema blandt børn, vil de også begynde at tage det op i deres indbyrdes relationer og eksperimentere med det. Smitten er ikke kommet fra voksne pædofile, hvis formentlig ret begrænsede antal ikke ville kunne udvirke dette, selv om de alle uhindret kunne dyrke deres perversion, men fra hele den stressede og overseksualiserede kultur, barnet er deltager i. Den ondartede blanding af sex og vold, der givetvis kan være årsag til seksuel mobning, skyldes mindst tre ting: (1) at denne blanding lader til at være definerende for den mediekultur, nogen må ønske, siden der er så ufatteligt mange aftagere til den; (2) at forældre i alt for ringe grad har vilje og mod til selv at gennemspille seksuelt farvede konflikter med deres børn; og (3) at opbevaringen af børn i miljøer, der minder om burhønsier, giver enestående vækstmuligheder for udbredelsen af psykoseksuelle infektioner. Når hertil kommer, at børneseksualiteten ifølge sit væsen er yderst modtagelig for netop sadomasochistiske træk¹⁶, er det intet under, at børn på en uheldig måde bliver bærere af det samlede problemkompleks.

Det er først og fremmest forældrenes ansvar at skabe et veldefineret rum, inden for hvilket barnet kan udfolde og udvikle sin seksualitet. Med til opgaven hører, at barnet får lejlighed til at gøre personlige seksuelle erfaringer, at det får den rigtige seksualundervisning, og at forældrene tør stille op som konsekvente modparter, når barnet har behov for at gennemleve sine seksuelt farvede konflikter. Det hører også med til billedet, at barnet skal beskyttes mod den hyperseksualisering, der alt for let påtvinges det gennem medierne. De samme regler må gælde på institutionsområdet. Forældrene må sikre sig, at de selv og pædagogerne fører den samme seksualpolitik. Og de nødvendige behandlingsopgaver vare-

---

16. Behøver vi at minde om, at børnelitteraturen fra H. C. Andersen til Walt Disney i overvældende grad har excelleret i en slet skjult polymorf perversitet.

tages bedst af moderate psykologer. Psykologer med ekstreme synspunkter på børneseksualitet gør mere skade end gavn, hvad enten de ser seksuelle overgreb alle vegne, hvor de vender blikket hen, eller de slet ingen overgreb kan få øje på.

LITTERATUR:

- ABRAHAM, K. (1924): Versuch einer Entwicklungsgeschichte der Libido auf Grund der Psychoanalyse seelischer Störungen. IN: *Psychoanalytische Studien I* (s. 113-226). Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1971.
- ANDKJÆR OLSEN, O. (1979): Seksualitetens historie. *Udkast*, 7: 440-64. København: Dansk psykologisk Forlag.
- ANDKJÆR OLSEN, O. (1987): Køn og seksualitet. *Psyke & Logos*, 8,1: 107-34.
- ANDKJÆR OLSEN, O. (1988): *Ødipus-komplekset*. København: Hans Reitzels Forlag.
- ANDKJÆR OLSEN, O. & KØPPE, S. (1981): *Freuds psykoanalyse*. København: Gyldendal, 1997.
- ANDKJÆR OLSEN, O. & KØPPE, S. (1985): Indledning. IN Sigmund Freud: *Afhandlinger om seksualteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- ANDKJÆR OLSEN, O. & KØPPE, S. (1987): Freuds forførelsesteori. IN Finn Korsaa (red.): *Forførelse*. København: Tiderne Skifter.
- ANDKJÆR OLSEN, O. & KØPPE, S. (1996): *Psykoanalysen efter Freud*. København: Gyldendal.
- ANDREAS-SALOMÉ, L. (1916): 'Anal' und 'Sexual'. IN *Das 'zweideutige' Lächeln der Erotik. Texte zur Psychoanalyse* (s. 105-35). Freiburg: Kore, 1990.
- BALINT, M. (1930): Psychosexuelle Parallelen zum biogenetischen Grundgesetz. IN *Die Urformen der Liebe und der Technik der Psychoanalyse*. Bern: Huber, 1966.
- BALINT, M. (1935): Zur Kritik der Lehre von den prägenitalen Libidoorganisationen. IN *Die Urformen der Liebe und der Technik der Psychoanalyse*. Bern: Huber, 1966.
- BRECHER, R. og E. (1966): *En analyse af menneskets seksuelle reaktioner. Fortolkning og uddybning af de epokegørende laboratorieundersøgelser*. København: Gyldendal, 1968.
- BROWN, N.O. (1959): *Livet versus døden*. København: Schultz, 1974.
- CLANCIER, A. OG KALMANOVITCH, J. (1984): *Winnicott and Paradox. From Birth to Creation*. London: Tavistock Publications, 1987.
- CONSTANTINE, L. og MARTINSON, F. (1981): *Children and Sex. New Findings, New Perspectives*. Boston: Little, Brown and Company.
- ERIKSON, E.H. (1950): *Childhood and Society*. London: Penguin Books. Forkortet dansk udgave: *Barnet og samfundet*. København: Hans Reitzels Forlag, 1983.
- FERENCZI, S. (1924): Versuch einer Genitaltheorie. IN *Schriften zur Psychoanalyse II* (s. 317-400). Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1972.
- FERENCZI, S. (1933): Sprachverwirrung zwischen den Erwachsenen und dem Kind. IN *Schriften zur Psychoanalyse II* (s. 303-13). Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1972.
- FERENCZI, S. (1988): *Ohne Sympathie keine Heilung. Das klinische Tagebuch von 1932*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- FOUCAULT, M. (1976): *Seksualitetens historie I: Viljen til viden*. København: Rhodos, 1978.
- FREUD, A. (1951): Observations on Child Development. IN *Indications for Child Analysis and Other Papers* (s. 143-62). London: The Hogarth Press, 1969.

- FREUD, A. (1965): *Normality and Pathology in Childhood*. New York: I.U.P., 1980. Dansk udgave: *Normalitet og patologi i barndommen*. København: Hans Reitzels Forlag, 1968.
- FREUD, A. (1974): A Psychoanalytic View of Developmental Psychopathology. IN *Psychoanalytic Psychology of Normal Development* (s. 57-74). London: The Hogarth Press, 1982.
- FREUD, S. (1905): Afhandlinger om seksualteori. IN *Afhandlinger om seksualteori* København: Hans Reitzels forlag, 1985.
- FREUD, S. (1908): Om infantile seksualteorier. IN *Afhandlinger om seksualteori* København: Hans Reitzels forlag, 1985.
- FREUD, S. (1909): *Lille Hans. Analyse af en femårig drengs fobi*. København: Hans Reitzels forlag, 1983.
- FREUD, S. (1985): *Briefe an Wilhelm Fliess 1887-1904. Ungekürzte Ausgabe*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1986.
- FROMM, E. (1932): Die psychoanalytische Charakterologie und ihre Bedeutung für die Sozialpsychologie. IN: *Analytische Sozialpsychologie und Gesellschaftstheorie* (s. 41-71). Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1970.
- GOUX, J.-J. (1968-69): Numismatiques I-II. *Tel quel*, 35: 64-89 og 36: 54-74. Paris.
- JOHNSON, M. (1987): *The Body and the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press 1990.
- KINSEY, A. m.fl. (1948): *Sexual Behavior in the Human Male*. Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- KLEIN, G.S. (1976): *Psychoanalytic Theory. An Exploration of Essentials*. New York: I.U.P.
- KLEIN, M. (1973): *Psykoanalyse af børn. Udvalgte skrifter*. København: Rhodos, 1973.
- KØPPE, S. (1983): Subjektets historie. *Psyke & Logos*, 4,2: 308-40.
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press 1990.
- LANGFELDT, T. (1986): *Det må du godt! – om børns seksualitet*. København: Mallings.
- LANGFELDT, T. (1987): Børns seksuelle udvikling. *Psyke & Logos*, 8,1: 223-26.
- LAPLANCHE, J. (1970): *Vie et mort en psychanalyse*. Paris: Flammarion. Dansk udgave: *Liv og død i psykoanalysen*. Århus: Klim, 1987.
- LAPLANCHE, J. (1987): *Nouveaux fondements pour la psychanalyse*. Paris: P.U.F. Dansk udgave: *Nye fundamenter for psykoanalysen*. Århus: Klim, 1990.
- LAPLANCHE, J. (1993): *Le fourvoiement biologisant de la sexualité chez Freud*. Paris: Les empêcheurs de penser en rond.
- MALINOWSKI, B. (1927): *Sex and Repression in Savage Society*. London: Routledge and Kegan Paul, 1979.
- MALINOWSKI, B. (1929): *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*. London: George Routledge and Sons.
- MARCUSE, H. (1955): *Eros og civilisationen*. København: Gyldendal, 1970.
- REICH, W. (1927): *Die Funktion des Orgasmus. Zur Psychopatologie und zur Soziologie des Geschlechtslebens*. Wien: Internationale Psychoanalytischer Verlag.
- REICH, W. (1932): *Der Einbruch der sexuellen Sexualmoral*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1981.
- REICH, W. (1933): *Charakteranalyse*. København: Verlag für Sexualpolitik.
- SCHMIDT, P. (1997): *Fra incest til medie-hetz*. Forfatterforlaget Attika.
- SCHORE, A.N. (1994): *Affect regulation and the origin of the self. The neurobiology of emotional development*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- STERN, D.N. (1985): *The Interpersonal World of the Infant*. New York: Basic Books. Dansk udgave: *Børnets interpersonelle univers. Et psykoanalytisk og udviklingspsykologisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag, 1991.

- SULLOWAY, F. (1979): *Freud. Biologist of the Mind*. New York: Basic Books.
- USSEL, J. (1970): *Seksualundertrykkelsens historie*. København: Medusa, 1978.
- YAZMAJIAN, R. (1967): Biological Aspects of Infantile Sexuality and the Latency Period. *Psychoanalytic Quarterly*, 36: 203-29.